

PRIAMO NAJBLIŽŠIE K PRAVDE

Ján Košiar

Druhý vatikánsky koncil
Ostpolitik a komunizmus

LÚČ

linea recta brevissima
priamo najbližšie k pravde

50

Ján Košiar

Druhý vatikánsky koncil
Ostpolitik a komunizmus

LÚČ
Ústav dejín kresťanstva
Bratislava
2021

© Ján Košiar, 2021

© LÚČ, vydavateľské družstvo, Bratislava, 2021

Venované 70. výročiu biskupskej vysviacky
kardinála Jána Chryzostoma Korca SJ
a 45. výročiu zákazu tajne svätiť kňazov

Lektorovali:

Doc. ThDr. Marián Čižmár, PhD.

Prof. Dr. phil. Emília Hrabovec

PhDr. Jozef M. Rydlo

Doc. Ing. František Vnuk

ISBN 978-80-8179-197-0

Od Druhého vatikánskeho koncilu (1962 – 1965)¹ nás delí už skoro šesťdesiat rokov. Otázky, ktoré sa s odstupom času vynárajú, sú predovšetkým tieto: Aký vplyv mal Druhý vatikánsky koncil na život Cirkvi a ako ho Cirkev uviedla do života? Naplnili sa nádeje *aggiornamenta*, ku ktorému koncil vyzval, a v akej miere? Má ešte tento koncil dnes, v 21. storočí, nejaký význam, alebo už patrí iba do histórie, lebo nevie dať odpovede na to, ako riešiť nové problémy, ktoré medzičasom vznikli?²

Nečakané Zvolanie Druhého vatikánskeho koncilu oznámil pápež Ján XXIII.³ v Bazilike sv. Pavla za hradbami v druhom roku

¹ Druhý vatikánsky koncil, ktorý sa konal v rokoch 1962 – 1965, prijal šesťnásť dokumentov: štyri konštitúcie, deväť dekrétov a tri deklarácie. V slovenčine koncilové dokumenty vyšli prvýkrát v dvoch zväzkoch v preklade P. STANISLAVA POLČINA SJ: *Dokumenty Druhého Vatikánskeho koncilu. I. Konštitúcie*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1968. 342 s., a *Dokumenty Druhého Vatikánskeho koncilu. II. Dekréty a deklarácie*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1970. 349 s. Všetky ich v rokoch 1964 – 1966 odvysielal aj Vatikánsky rozhlas v slovenskom vysielaní (porov. FRANTIŠEK SOČUFKA: *Diakonia slova v slovenskom vysielaní Vatikánskeho rozhlasu*. Bratislava : Teologická fakulta Trnavskej univerzity, 2004, s. 80). Ich druhé (faksimilné) vydanie, takisto v dvoch zväzkoch, vydal v roku 1993 Spolok sv. Vojtecha v Trnave. Tretie vydanie koncilových dokumentov vyšlo v jednom zväzku (845 s.), Trnava : SSV, 2008. Preklad P. Stanislava Polčina SJ zrevidoval ThLic. Marián Gavenda.

² *Attualità del Concilio Vaticano II* [Aktuálnosť Druhého vatikánskeho koncilu.] In: *La Civiltà Cattolica* IV/2002, zošit 3659, 7. decembra 2002, s. 425 – 438.

³ Po smrti Pia XII. bol v jedenástom hlasovaní konkláve 28. októbra 1958 zvolený za pápeža 77-ročný benátsky patriarcha Angelo Giuseppe Roncalli. Jeho minulosť nenaznačovala nijaký odklon od postojov Pia XII., ktorého Roncalli obdivoval a často citoval. Vybral si meno Ján, čo bolo kedysi najčastejšie pápežské meno. Najmä v 10. a 11. storočí ich bolo toľko, že

svojho pontifikátu, 25. januára 1959. Prípravná komisia koncilu bola zriadená už 6. mája 1959 a tá rozoslala biskupom a rehoľným predstaveným dotazníky o otázkach, ktoré by sa mali dostať na program koncilových rokovaní. Odpovede svojim rozsahom presvedčivo dokumentovali, že koncil bol ozaj potrebný. V priebehu necelých dvanástich mesiacov prišlo do Ríma toľko návrhov, že jedenásť komisií potrebovalo viac ako dva roky, aby ich prečítali a roztriedili do 67 schém. V týchto prípravných komisiách pracovali aj dvaja Slováci: salezián Milan S. Ďurica v komisii pre disciplínu kléru a jezuita Michal Lacko v komisii pre východné cirkvi.

Na slávnostnom otvorení sa 11. októbra 1962 v Bazilike sv. Petra zišlo 2894 biskupov, 200 poradcov a 40 nekatolíckych pozorovateľov.

Na koncil prišli aj biskupi z komunistických krajín. Charizmatická osobnosť Jána XXIII. vyžarovala takú dobrotu, že v jej teple sa roztápali ľady chladnej nedôvery a zdvihli trochu aj železnú oponu. Za prísľub, že koncil nebude útočiť na komunizmus a ateizmus, vodca Sovietskeho zväzu, prvý tajomník komunistickej strany Nikita S. Chruščov, dovolil katolíckym biskupom zo sovietskej oblasti zúčastniť sa na koncilových zasadaniach.⁴ Pre prevažne ortodoxný Sovietsky zväz nebola kľúčovou otázkou účasti katolíckych biskupov na koncile, ale vyslanie pravoslávnych pozorovateľov.

situácia sa stala až takou neprehľadnou, že Pedro Juliao Rebolo po svojom zvolení v roku 1276 prijal meno Ján XXI., a nie Ján XX., ako by to bolo podľa správneho poradia. Tento omyl sa odstránil až s Jánom XXIII., ktorý tým aj „vyriešil“ existenciu protipápeža Jána XXIII. z rokov 1410 – 1415. Viac o ňom pozri JÁN KOŠIAR – ŠEBASTIÁN LABO: *Dvaja svätí pápeži*. Bratislava : Lúč, 2015. 124 s.

⁴ JÁN HNILICA – FRANTIŠEK VNUK: *Pavol Hnilica : biskup umlčanej Cirkvi*, 2. časť. Trnava : Dobrá kniha, 1996, s. 58. Pozri aj PAVOL HNILICA: *Moja účasť a spomienky na Druhý vatikánsky koncil*. In: *Duchovný pastier*, roč. LXXXIII, 2002, č. 9. [Zborník *Týždeň koncilu na Slovensku*, s. 419 – 432.]

Arcibiskup Francesco Lardone, apoštolský internuncius v Istanbule, sa z poverenia Jána XXIII. stretol so sovietskym veľvyslancom v Ankare Nikitom S. Rižovom a ten 11. apríla 1962 informoval štátneho sekretára kardinála Hamleta Cicognaniho o tom, že sovietski katolícki biskupi budú mať povolenú účasť na koncile. Podľa svedectva ruských archívov však veľvyslanec Rižov nebol v tejto oblasti od svojich nadriadených informovaný. Je pravdepodobné, že možnú dvojznačnú odpoveď na základe nádejí Svätej stolice Lardone interpretoval pozitívnejšie. Napokon však na prvom zasadaní koncilu nebol prítomný ani jeden katolícky biskup zo ZSSR. Moskva povolila vycestovanie len litovskému biskupovi Petrasovi Mazelisovi z diecézy Telšiai, ktorý však vzhľadom na svoj vek a zdravotný stav napokon zostal doma.⁵ Litovský autor Domas Krivickas však tvrdí, že žiadneho biskupa z Litvy na koncil nepustili.⁶

Niektorí považujú Druhý vatikánsky koncil, toto svetové stretnutie biskupov s pápežom, za zdroj a začiatok úpadku Cirkvi, dokonca za revolúciu.⁷ Určite však nemôžeme povedať,

⁵ Vypracovanie smerníc súvisiacich s koncilom, hodnotenie výsledkov koncilu a z nich vyplývajúcich zmien politiky Svätej stolice bolo aj obsahom pravidelných medzinárodných zasadnutí predstaviteľov cirkevnej politiky socialistického bloku. Viac pozri ANDRÁS FEJÉRDY: Socialistický blok a II. Vatikánsky koncil. In: MARGIT BALOGH (ed.): *Felekezetek, egyházpolitika, identitás Magyarországon és Szlovákiában 1945 után*. [Konfesie, cirkevná politika, identita na Slovensku a v Maďarsku po roku 1945.] Budapest : Kossuth Könyvkiadó, 2008, s. 225 – 237.

⁶ DOMAS KRIVICKAS: The Church and State under Communism. Church and State in Lithuania. In: *The Church and State under Communism. A Special Study of the Subcommittee to Investigate the Administration of the Internal Security Act and Other Internal Security Laws to the Committee on the Judiciary. United States Senate. Volume IV, Lithuania, Latvia and Estonia*. Printed for the use of the Committee of the Judiciary. Washington : U. S. Government Printing Office, 1965, s. 8.

⁷ Belgický kardinál Léo-Joseph Suenens sa vyjadril, že Druhý vatikánsky koncil bol „Francúzskou revolúciou v Cirkvi“. Podľa veľmi známeho teológa a neskoršieho kardinála Yvesa Congara OP bol koncil ako „Októbrová

že za (slabšie) odovzdávanie pokladu viery by boli zodpovední len biskupi, ktorí boli vtedy v Ríme na koncile. Veď aj z našej Cirkvi to s biskupmi bolo poslabšie, ako sa dočítate ďalej aj v tejto štúdií. Niektorí boli v Ríme, iní boli v Ilave, Leopoldove, Ruzyni či na Pankráci.⁸

V slobodnom svete si komunizmom hlásanú rovnosť viacerí biskupi, najmä z Latinskej Ameriky, predstavovali ináč a tajne sa 16. novembra 1965 stretli v Katakombách sv. Domitily, kde prijali dokument, ktorý vošiel do dejín Cirkvi pod názvom *Pakt z katakomb*.⁹

Druhý vatikánsky koncil sa v Ríme konal v čase tzv. studenej vojny, obdobia súperenia Západu na čele s USA s východným socialistickým (komunistickým) blokom pod nadvládou Moskvy.

Od pádu Berlínskeho múru (9. novembra 1989), a teda komunistického režimu v Európe, tiež už prešlo vyše tridsať rokov, a preto nie je na škodu pripomenúť a študovať súvislosti a vzťah Cirkvi s rozličnými politickými režimami, teda

revolúcia v roku 1917“. Pozri MATEUS SOARES DE AZEVEDO (ed.): *We Shall Know the Truth: Christianity and the Perennial Philosophy*. Bloomington (Indiana, USA) : World Wisdom, 2005, s. 270; RAMA P. COOMARASWAMY: *The Destruction of the Christian Tradition*. Betfont (Anglicko) : Perennial Books, 1981, s. 184. Výroky kardinála Lea Suenensa a P. Yvesa Congara OP uvádza aj MATTHIAS GAUDRON: *Katholischer Katechismus zur Kirchlichen Krise*. Jaidhof (Rakúsko) : Rex Regum, 1997. Pozri aj MARCEL LEFEBVRE: *Lettre ouverte aux catholiques perplexes*. Paris : Editions Albin Michel, 1986, s. 67; *Otvorený list bezradným katolíkom*, pracovný slovenský preklad, s. 101.

⁸ Najznámejšie väznice v bývalej Č-SSR.

⁹ Na tomto stretnutí 42 biskupov, koncilových otcov, prisahalo, že sa vzdá drahých limuzín, luxusných palácov a honosných titulov. Hlavným iniciátorom bol brazílsky arcibiskup z Olindy a Reclife Helder Camara (1909 – 1999), hoci nebol medzi prvými signatármi, pretože v tom čase bol moderátorom v komisii pre *Gaudium et Spes*. Biskupi z Katakomb sv. Domitily, ku ktorým sa pridalo ďalších asi päťsto, si sľúbili, že budú žiť v chudobe a budú bojovať za práva chudobných. Tento dokument predložili pápežovi Pavlovi VI., ale do rokovania pléna sa tak ako petícia proti komunizmu, ktorá je hlavným predmetom tejto štúdie, nedostal.

s občianskym usporiadaním spoločnosti, v našom prípade komunistickým zriadením násilne inštalovaným vo veľkej časti sveta po skončení druhej svetovej vojny.

Prečo Druhý vatikánsky koncil vlastne neodsúdil komunizmus je otázka, ktorá je predmetom štúdia nejedného historika i spomienok priamych účastníkov koncilu. Najviac sa problému venovali konciloví otcovia v rámci diskusií o konštitúcii *Gaudium et Spes* [Radosť a nádej], ktorou sa Cirkev otvára súčasnému svetu. Mali v úmysle uzatvoriť obdobie rozkolu a konfliktu trvajúce od 17. storočia a prehĺbené v nasledujúcich storočiach. Na tieto problémy chcela Cirkev zamieriť svetlo evanjelia s cieľom spasíť človeka a obnoviť celú spoločnosť – je to človek, ktorému chce Cirkev pomôcť a spasíť ho, odpovedajúc na jeho zásadné otázky, ktoré iba v Kristovi, „stredobode a celi celej ľudskej histórie“ (GS, č. 10), môžu nájsť primerané riešenie.

Koncil takto vyjadruje názor Cirkvi o človeku, o dôstojnosti ľudskej osoby, o hriechu, o dôstojnosti morálneho svedomia, o najvyššej hodnote slobody, o tajomstve smrti, o ateizme, „ktorý treba započítať medzi najväznejšie skutočnosti našich čias“ (GS, č. 19), pretože dáva do diskusie dôstojnosť človeka, ktorý dosahuje svoj vrchol v spoločenstve s Bohom (porov. GS, č. 21). Konštitúcia sa ďalej obsírne zaoberá ľudským spoločenstvom, činnosťou a jej hodnotou, pomocou, ktorú Cirkev môže získať od súčasného sveta. A napokon v druhej časti konštitúcie sa preberá päť „najurgentnejších problémov“: manželstvo a rodina, ľudská kultúra, spoločensko-hospodársky život, politický život, solidarita medzi národmi a mier. Týmto spôsobom v konštitúcii *Gaudium et Spes* prejavuje koncil hlboké obavy Cirkvi o svet a jeho problémy.¹⁰

Po rokoch – na poslednom svojom stretnutí s kňazmi Rímskej diecézy 14. marca 2013 – sa o Druhom vatikánskom koncile kriticky vyjadril aj pápež Benedikt XVI.: „Bola to politická

¹⁰ Attualità del Concilio Vaticano II., s. 431.

hermeneutika. Pre médiá bol koncil politickým zápolením, bojom o moc medzi rozličnými prúdmi v Cirkvi. Bolo jasné, že médiá zaujmú takú pozíciu, ktorá sa im javí ako zlučiteľná s ich svetom. Boli takí, ktorí sa usilovali o decentralizáciu Cirkvi, oslabenie moci biskupov a potom – za pomoci výrazu ‚Boží ľud‘ – zdôrazňovali moc ľudu, laikov. Bola to trojitá otázka: moc pápeža, jej prenesenie na biskupov a z nich na všetkých, teda na zvrchovanú moc ľudu.“¹¹

Odsúdenie komunizmu

Učiteľský úrad Katolíckej cirkvi opakovane a jednoznačne odsúdil komunizmus, osobitne v encyklike Pia XI. *Divini Redemptoris* z 19. marca 1937 (po prvýkrát už Pius IX. v roku 1846: *Qui pluribus*, *Quanta cura* a *Syllabus errorum*) a v encyklike Pia XII. *Ad apostolorum principis* z 29. júna 1958. Dekrét Svätého ofícia v apríli 1959¹² zdôraznil platnosť exkomunikácie z 30. júna 1949¹³ pre akýkoľvek druh spolupráce s komunizmom. Ján XXIII. však nezastával tento názor a ako sa s tým zdôveril rôznym partnerom v rokovaníach, bol tej mienky, že *komunisti v podstate hľadajú spravodlivosť a sú to ľudia, ktorí sa majú zle*.¹⁴

Téma komunizmu rezonovala už aj v písomných návrhoch biskupov (nielen v nich, ale vo všetkých tzv. *vota*, teda aj tých, ktoré písali teologické fakulty, predstavení reholí atď.), ktorí sa chystali na koncil do Ríma. Komunizmus videli ako najťažší

¹¹ JÁN KOŠIAR – ŠEBASTIÁN LABO: *Vzácnny odkaz Benedikta XVI. : kronika posledných dní pontifikátu 11. – 28. februára 2013*. Bratislava : Post Scriptum, 2013, s. 34.

¹² Dubium. Acta SS. Congregationum Suprema Sacra Congregatio S. Officii, 4. apríla 1959. In: AAS, zv. 51, 1959, s. 271 – 272.

¹³ Decretum contra communismum, 1. júla 1949. In: AAS, zv. 41, 1949, s. 334.

¹⁴ ROBERTO DE MATTEI: *Druhý vatikánsky koncil : doposiaľ nenapísané dejiny*. Bratislava : Nadácia Slovakia Christiana, [2019], s. 106.

omyl, ktorý treba odsúdiť.¹⁵ Už v predprípravnej fáze koncilu minimálne 378 biskupov žiadalo, aby sa koncil zaoberal moderným ateizmom, osobitne komunizmom, a poukázal na možnosti, ako čeliť jeho nebezpečenstvu. Vietnamský arcibiskup z Hué Ngô-Dinh-Thuc¹⁶ napríklad definoval komunizmus ako *problém problémov*, najväčší problém toho času. Msgr. Ngô-Dinh-Thuc vystúpil v komisii na tému komunizmu a vyhlásil:

Naša Ústredná prípravná komisia skúmala až doteraz mnohé problémy, ale komunizmus sa mi zdá byť problémom problémov; naozaj sa týka samej existencie kresťanstva, ktoré stavia do veľkého nebezpečenstva. Diskutovať o ostatných problémoch bez toho, aby sa na prvé miesto dalo riešenie problémov zrodených z komunizmu, by znamenalo nasledovať príklad teológov z Konštantínopolu, ktorí vášnivo diskutovali o pohľavi anjelov, zatiaľ čo vojsko mohamedánov ohrozovalo hradby mesta.

Bolestné postavenie Cirkvi v Číne pochádza azda z našej nepripravenosti. Napriek tomu vzhľadom na národy, ktoré sú v súčasnosti v rukách komunistov, napríklad Laos a Vietnam, sa mi zdá, že katolíci a predovšetkým biskupi katolíckeho sveta by nemali obmedziť svoju starostlivosť iba na obetovanie modlitieb, ale môžu poskytnúť veľmi cennú pomoc na povzbudenie verejnej mienky svojich krajanov v prospech utláčaného národa. Všetci sme prekvapení mlčaním katolíckeho sveta pokiaľ ide o smrteľný zápas veľmi nešťastného laoského národa a utrpenie vietnamského národa, zatiaľ čo všade počuť hlas komunistov a ich spolupáchateľov, ktorí žijú v demokratických národoch a z ktorých niektorí sú katolíci, čo radšej zavýjajú s vlkmi: Je to hlas tých, ktorí odsudzujú obeť a vyvyšujú katov.

Kardinál Montini, napríklad, použil veľmi opatrné slová, pýtajúc sa, či dôvod šírenia komunizmu nebolo treba hľadať

¹⁵ *Tamže.*

¹⁶ *Tamže*, s. 107.

v chybách samotnej Cirkvi¹⁷, a kardinál Alfrink¹⁸ žiadal, aby sa v komunizme rozlišovali ciele od prostriedkov, lebo v istej miere mohli byť ciele pokladané za správne. Počas prvého zasadania koncilu kardinál Tisserant¹⁹, ktorý predsedal zmiešanej subkomisii zodpovednej za schému *De cura animarum*, naliehal, aby bolo z textu vypustené slovo *komunizmus*, a pravdepodobne, podľa Giovanniho Turbantiho, vystúpil aj s požiadavkou, aby boli vyškrtnuté paragrafy o prenasledovaní v komunistických krajinách.²⁰

¹⁷ GIOVANNI BATTISTA MONTINI: *Interventi nella Commissione Centrale Preparatoria del Concilio Ecumenico Vaticana II (gennaio – giugno 1962)*. Ed. Antonio Rimoldi. (Quaderni, 10.). Brescia : Istituto Paolo VI; Rím : Edizioni Studium, 1992, s. XLIV + 328.

¹⁸ Bernard Jan Alfrink (1900 – 1987), arcibiskup Utrechte, holandský prímas a kardinál. Za kňaza bol vysvätený v roku 1924, prednášal teológiu v Utrechte, v Rijsenburgu a na Katolíckej univerzite v Nijmegene. V roku 1951 sa stal v Utrechte pomocným biskupom a v roku 1955 tamojším arcibiskupom. Za kardinála ho v roku 1960 vymenoval pápež Ján XXIII. Patril medzi najaktívnejších koncilových otcov. Z jeho iniciatívy vyšiel v roku 1966 tzv. *Holandský katechizmus*, ktorý sa stal bestsellerom a bol preložený do mnohých jazykov. Autori ho však na žiadosť pápeža Pavla VI. museli revidovať. Išlo najmä o podstatu stvorenia a dedičného hriechu, kristologické otázky, charakter svätej omše, Eucharistie, neomylnosť Cirkvi, charakter kňazstva a rôzne ďalšie morálne hodnotenia, najmä v súvislosti s encyklikou Pavla VI. *Humanae vitae*.

¹⁹ Eugen Tisserant (1884 – 1972), kuriálny kardinál, člen Francúzskej akadémie. Jedna z najvýznamnejších postáv Katolíckej cirkvi v 20. storočí. Kariéru vo Vatikáne začal ako knihovník vo Vatikánskej knižnici. V roku 1936 bol vymenovaný za tajomníka Kongregácie pre východnú cirkev, v tom istom roku sa stal kardinálom. Hlavný archívár Vatikánskeho tajného archívu, dnes Vatikánskeho apoštolského archívu (1957 – 1971), prefekt Kongregácie pre obrady (1951 – 1967), dekan kardinálskeho zboru (1951 – 1972) i veľmajster Rytierskeho rádu Svätého hrobu v Jeruzaleme (1960 – 1972). Spravodlivý medzi národmi v roku 2021.

²⁰ POPOV. GIOVANNI TURBANTI: Il problema del comunismo al Concilio. In: ALBERTO MELONI (ed.): *Vatican II in Moscow (1959-1965)*. *Acts of the Colloquium on the History of Vatican II*. Moskva, 30. marca – 2. apríla 1995. Leuven : Bibliothek van de Faculteit Godgeleerdheid, 1997, s. 159.

Dňa 2. novembra 1962 sa Plinio Corrêa de Oliveira²¹ stretol s kardinálom Eugenom Tisserantom, ktorého, napriek jeho veku – osemdesiat rokov – našiel *žiarivého, pokojného a bystrého*. Kardinál sa mu zdôveril, že sa zúčastnil na rokovaníach s ruskými schizmatickými pravoslávnyimi: „Moskva žiadala, aby sa na koncile nehovorilo proti komunizmu, a Rím to prijal,“ povedal a dodal, že považuje „za možné hovoriť proti materializmu a ateizmu, ale nezmieňovať sa o komunizme; takým spôsobom koncil, ktorý rokuje iba o náboženstve, by mohol dokonale vykonať svoje poslanie“; okrem toho vyhlásil: „Kto by mohol hovoriť proti skutočnosti, že treba brať peniaze bohatým a dávať ich chudobným?“²²

Preto podľa neho prijala Svätá stolica podmienky Kremľa. V priebehu rozhovoru, ktorý sa uskutočnil vo francúzštine, Tisserant vyzdvihoval kardinála Stefana Wyszyńskiego²³. Žiaľ,

²¹ Plinio Corrêa de Oliveira (1908 – 1995), brazílsky mysliteľ a katolícky líder, neúnavný obranca Cirkvi a kresťanských morálnych princípov. Bol karmelitánskym terciárom, členom Mariánskej kongregácie, ale aj poslancom, advokátom i profesorom. Jeho zásadné dielo *Revolúcia a kontrarevolúcia* (1959) vychádza z pevného historického a filozofického predpokladu – z nevyhnutnosti dodržiavať Božie prikázania nielen jednotlivcami, ale aj štátmi a všetkými spoločenskými vrstvami. Publikácia vyšla v mnohých jazykoch, v roku 2021 aj v slovenčine. Počas Druhého vatikánskeho koncilu De Oliveira v štúdiu *Sloboda Cirkvi v komunistickom štáte*, ktorú venoval a doručil všetkým koncilovým otcom, poukázal na nemožnosť spolužitia Cirkvi a komunistického režimu. Plinio Corrêa de Oliveira pripomínal slová pápeža Pavla VI. z roku 1972, že „Satanov dym prenikol do štruktúr Cirkvi...“. Patril aj k veľkým kritikom vatikánskej *Ostpolitiky*.

²² ROBERTO DE MATTEI: *Druhý vatikánsky koncil : doposiaľ nenapísané dejiny*, s. 108.

²³ Stefan Wyszyński (1901 – 1981) bol vysvätený za kňaza v roku 1924, v roku 1946 sa stal biskupom v Lubline a o dva roky neskôr ho pápež Pius XII. vymenoval za varšavského a gnieznianskeho arcibiskupa a za prímasa Poľska. V roku 1953 sa stal kardinálom. Štát a strana na to veľmi nebrali ohľad a 25. septembra 1953 ho polícia zatkla. Vo viacerých väzniciach bol až do nástupu Władysława Gomułku, ktorý ho v októbri 1956 nariadil prepustiť. Mohol sa vrátiť do Varšavy a obnoviť svoju pastoračnú činnosť. V roku 1957 mohol vycestovať do Ríma, kde ho nadšene vítali ako mučeníka. V roku 1958

kardinála Jozefa Mindszentyho²⁴ označil za „pauvre imbécile“ (úbohého hlupáka). Vyhlásil, že je ťažšie obrátiť schizmatického monarchu než ateistického komunistu, lebo *ten prvý prijíma ako*

sa zúčastnil aj na konkláve, ktoré zvolilo za pápeža Jána XXIII. kardinála Angela Roncalliho.

Počas Druhého vatikánskeho koncilu sa zoznámil s biskupom Pavlom Hnilicom, ktorému sľúbil, že si vezme k srdcu pomoc Cirkvi na Slovensku. Biskup Hnilica chodieval do Poľska a pomáhal organizovať veľké akcie pašovania náboženskej literatúry na Slovensko. Pod patronátom primasa sa do týchto akcií zapájali mnohí poľskí kňazi a rehoľníci. Hnilicove cesty sa, žiaľ, skončili v roku 1978, keď ho poľský štát zapísal na zoznam nežiaducich osôb. V súvislosti s rokovaniami, ktoré prebiehali medzi Č-SSR a Vatikánom, tajný biskup Ján Chryzostom Korec SJ dostal 24. augusta 1976 (v ten istý deň, ako mal v roku 1951 vysviacku) od Svätej stolice zákaz vysviacať kňazov a kandidáti na kňazstvo z tajnej Cirkvi sa ocitli vo veľmi zložitej situácii. Vtedy kardinál Wyszyński vyzval poľských biskupov, aby vyšli v ústrety Cirkvi na Slovensku. V rokoch 1976 – 1989 bolo v Poľsku vysvätených najmenej tridsaťpäť Slovákov.

V auguste 1978 sa kardinál Wyszyński zúčastnil na pohrebe pápeža Pavla VI. a následne aj na konkláve. Keď novozvolený kardinál Albino Luciani – Ján Pavol I. – predčasne zomrel, prímás išiel do Ríma na ďalšie konkláve. Voľba kardinála Karola Wojtyły, ktorá sa uskutočnila 16. októbra 1978, mala pre celý svet veľmi veľký význam. S kardinálom Wojtyłom ho spájalo dávne priateľstvo. Vtedy mu povedal: „Ty uvedieš Cirkev do tretieho tisícročia“ a hneď ho aj pozval na návštevu rodnej vlasti. Prvá návšteva Jána Pavla II. v Poľsku sa uskutočnila v júni 1979 a prakticky spôsobila veľkú trhlinu v železnej opone. Táto púť Jána Pavla II. do vlasti bola dôležitou udalosťou aj pre Slovákov. Napriek veľkým obmedzeniam v cestovaní, ktoré vtedy boli, sa niekoľko tisíc Slovákov dostalo na stretnutie s pápežom v Nowom Targu. Pápež Ján Pavol II. sa im tam aj priamo prihovoril. Kardinál Wyszyński bol 12. septembra 2021 vo Varšave vyhlásený za blahoslaveného. Viac o ňom pozri Kardinál STEFAN WYSZYŃSKI: *Zápisky z väzenia*. Trnava : Dobrá kniha, 2021. 412 s.

²⁴ Jozef Mindszenty (1892 – 1975) sa stal kardinálom v roku 1946. V Ottawe, kde bol v roku 1947 na Svetovom Mariánskom kongrese, odmietol radu kardinála Fringsa, aby zostal v zahraničí. O rok, na sviatok svätého Štefana, bol zatknutý a obvinený z nepriateľských činov proti republike, zo zrady a špionáže. Následne bol vo februári 1949 odsúdený na doživotie, pričom prokurátor pre neho žiadal trest smrti. Vo svete sa zdvihla vlna protestov a dokonca Valné zhromaždenie OSN vyhlásilo jeho odsúdenie za nezákonné.

svojho hlavného predstaveného iba cára, zatiaľ čo ateistický komunista netrpí protirímskymi predsudkami.²⁵

Po smrti kardinála Alojzija Stepinaca²⁶, ktorý zomrel údajne na následky otrávenia 10. februára 1960,²⁷ naši biskupi Pavol

V roku 1956, keď vypuklo v Budapešti protikomunistické povstanie, sa dostal na slobodu, ale v tejto kritickej situácii sa 4. novembra rozhodol odísť do bezpečia – na americké veľvyslanectvo v Budapešti. Tam žil do roku 1971, keď Casaroliho vatikánska *Ostpolitik*a dosiahla, že dostal diplomatický pas, aby Maďarsko navždy opustil. O tri roky neskôr, 5. februára 1974, potom čo ho pápež Pavol VI. požiadal o zrieknutie sa úradu ostrihomského arcibiskupa a uhorského prímasa (čo Mindszenty odmietol), bola arcidiecéza vyhlásená za vakantnú. Jej nový administrátor László Lékai sa v roku 1976 stal ostrihomským arcibiskupom a kardinálom. Kardinál Mindszenty do konca svojho života v exile navštevoval maďarské komunity v slobodnom svete a nikdy si nedával pred ústa servítku, keď hovoril o pomeroch v komunistickom Maďarsku. Zomrel 6. mája 1975 vo Viedni, do roku 1991 bol pochovaný v Mariazelli. Po udalostiach v roku 1989 bolo jeho telo s veľkou slávou prenesené do Ostrihomskej baziliky. (Viac pozri JÓZSEF KÖZI HORVÁTH: *Kardinal Mindszenty. Ein Bekenner und Märtyrer unserer Zeit*. Augsburg : Augsburgischer Druck- und Verlags-haus, 1976. 143 s.

²⁵ ROBERTO DE MATTEI: *Druhý vatikánsky koncil : doposiaľ nenapísané dejiny*, s. 108.

²⁶ Alojz Viktor Stepinac (1898 – 1960), záhrebský arcibiskup a kardinál. Za kňaza bol vysvätený v roku 1930, záhrebským arcibiskupom sa stal v roku 1937. Keď v roku 1941 Chorvátsko vzniklo ako samostatný štát, Stepinac sa nepripojil k žiadnej z politických strán alebo hnutí, ale dôsledný vo svojom vlastenectve a predovšetkým verný svojmu poslaniu pastiera bezvýhradne, nebojácne a verejne odsudzoval rasové, ideologické a politické prenasledovanie. Jeho prenasledovanie komunistami sa začalo v máji 1945, 11. októbra 1946 bol odsúdený na šesťnásť rokov väzenia, v roku 1951 prepustený do domáceho väzenia v rodnom Krašiči. Dňa 12. januára 1953 ho Pius XII. vymenoval za kardinála, do Ríma však nemohol vycestovať. Zomrel 10. februára 1960. Za blahoslaveného bol vyhlásený v októbri 1998 pápežom Jánom Pavlom II. Jeho hrob sa stal pútnickým miestom. Viac o ňom pozri JURAJ BATELJA: *Alojz Stepinac : Boží sluha*. Bratislava : Lúč, 1998. 124 s.; ŠEBASTIÁN LABO: *Lietajúci pútnik dvadsiateho storočia : zv. VII. 1997 – 1999*. Prešov : Vydavateľstvo Míchala Vaška, 2005, s. 97 – 102. Pozri aj FRANTIŠEK VNUK: Pozastavenie kanonizácie bl. Alojza Stepinaca, biskupa-mučeníka. In: *Kultúra*, roč. XIX, 2016, č. 12, s. 8 – 9.

²⁷ ŽELJKO TANJIĆ (ed.): *Kardinal Stepinac – svjedok istine : zbornik radova s međunarodnog simpozija*. Zagreb, 19. rujna 2008. Zagreb : Glas koncila, 2009. 379 s.

Hnilica a Michal Rusnák spolu s kardinálom Mindszentym zostali jedinými symbolmi cirkevného odporu proti komunizmu. Ich postoje sa až dovtedy zhodovali s vyhláseniami Svätej stolice.²⁸ Symbolom odporu bol aj biskup Ján Vojtaššák, ktorý síce nesmel prísť na koncil, ale písomne, memorandami atď. bol v styku s Rímom a neprestal odsudzovať komunizmus.

Na koncil do Ríma prišli aj niektorí biskupi z komunistických krajín. Dokonca aj zo ZSSR, lebo Moskva dostala prísľub, že koncil nebude útočiť na komunizmus a ateizmus.

Ale bola to neúplná časť katolíckej hierarchie. Zo Slovenska mohol prísť iba trnavský apoštolský administrátor Ambróz Lazík, ktorého sprevádzali dvaja „poradcovia“: tajomník Ján Čížik a pražský kapitulný vikár Antonín Stehlík. Nitriansky apoštolský administrátor biskup Eduard Nécsey²⁹ prišiel so svojím tajomníkom Elemírom Filom a štátom určeným poradcom, pražským kanonikom Janom Merelom. Biskup Ján Vojtaššák bol vo väzení (od jesene 1963 a potom vo vyhnanstve v internácii v Česku), Vasiľ Hopko bol takisto vo väzení. Tajne vysvätení biskupi Ján Chryzostom Korec, Dominik Kaľata a Peter Dubovský neprichádzali do úvahy. Slovenskí biskupi a pomocný olomoucký biskup František Tomášek dali Pavlovi Hnilicovi splnomocnenie, aby vystupoval aj v ich mene.

²⁸ POROV. ANDREA RICCARDI: *Il Vaticano e Mosca 1940-1990*. Rím; Bari : Laterza, 1993, s. 151 – 158.

²⁹ Keď porovnáme text Hnilicovho prejavu na koncile s Nécseyho spismi, je pravdepodobné, že najmä silne duchovné body a dôraz na lásku, jednotu, kríž a mučeníctvo, ktoré sa považujú za najúčinnnejšie prostriedky proti šíreniu ateizmu, biskup Nécsey, ak ich nie priamo spoluformuloval, tak celkom iste bol s nimi stotožnený. Viac pozri EMÍLIA HRABOVEC – VILIAM JUDÁK: Eduard Nécsey, un protagonista conciliare sconosciuto da oltre cortina. In: PHILIPPE CHENAUX – KIRILL PLAMEN KARTALOFF (eds.): *Il Concilio Vaticano II e i suoi protagonisti alla luce degli archivi*. Città del Vaticano : Libreria Editrice Vaticana, 2017, s. 119 – 134.

In nomine I e s u .

Exemplum primi temporis Ecclesiarum, quae desiderio et praedicatione beati Pauli Apostoli animatae, magnanimes in adiuvandis fratribus Hierosolymis laborantibus se manifestarunt, magnam nobis fiduciam inspirat, ut nos quoque caeteris christianorum nostri temporis communitatibus sortem et penuriam fidelium sollicitudini nostrae pastoralis creditorum praesentemus.

Quae cum vero -uti liquet- singulatim Vobiscum tractare nequeamus, Rev. m. P. Paulum H n i l i c a e Societate Iesu, qui plena nostra gaudet fiducia, nominamus, ut nostra vice Vos de statu Ecclesiae in partibus nostris certiores faciat et quonam modo eidem Ecclesiae solatia ferenda suggerat.

Quae solatia et christianae caritatis officia, sane magnam etiam spiritualem vim et consolationem fidelibus nostris infundent. Hoc etenim modo mystici Corporis Christi, Ecclesiae nempe unitatis nexus quoque magis patebunt.

Non est dubium quod etiam nostri fideles, superatis feliciter duris huius temporis periculis, attentiores et in ope ferendo efficaciores erga fratres necessitate egentes evadunt et hunc in modum pro collatis sibi beneficiis gratitudinem melius exprimere satagant.

In praesenti vero, sors et portio illis a Domino assignata haec sunt: ea in proprio corpore adimplere quae desunt Christi passionibus.

Datum Romae, die 28. Novembris 1963

+ Robertus Bobrowsky
Episcopus Tit. Neapolitanus, admo.
Apostolicus Praeaecclesiae
+ Franciscus Tomasi
Episcopus Tit. de Bruto
Cecobonensis

+ Scharde Neisey
Episcopus Tit. Adamanus. Apus
Riticensis
+ Ambrusius Lariel
Episcopus Tit. Appianus, adm. apost.
Tirhanensis

V mene Ježiša

Príklad prvých počiatkov cirkvi, ktoré boli oduševnené láskou a kázaním blahoslaveného apoštola Pavla a ktoré sa ukázali veľkodušné

v podporovaní činnosti jeruzalemských bratov, vnukol nám dôveru, aby sme aj my preukázali ostatným kresťanským spoločenstvám našej doby nám zverenú pastoračnú starostlivosť o osud a núdzu veriacich.

Ak je to tak – ako je očividné – nemusíme s Vami o tom osobitne rokovať, ale poverujeme najdôstojnejšieho otca Pavla Hnilicu SJ, ktorý sa teší našej plnej dôvere, aby Vám namiesto nás podal správu o položení Cirkvi v našej krajine a nejakým spôsobom dodával tejto Cirkvi povzbudzujúcu útechu.

Tieto slová útechy a služba kresťanskej lásky zaiste našim veriacim dodajú aj veľkú duchovnú posilu a potechu. A takto sa naozaj ešte viac zvýraznia zväzky Kristovho mystického tela, čiže jednoty Cirkvi.

Niet pochyb o tom, že i naši veriaci, po šťastnom prekonaní veľkých nebezpečenstiev tejto doby, budú pozornejší a budú horlivejšie pomáhať bratom trpiacim nedostatkom, aby z neho vyviazli, a takýmto spôsobom lepšie vyjadria svoju vďačnosť za preukázané dobrodenia.

V súčasnosti však tkvie Pánom určený osud a údel týchto veriacich práve v tom, že na vlastnom tele dopĺňajú to, čo ešte chýba na Kristovom utrpení.

Dané v Ríme dňa 28. novembra 1963

*† Robertus Pobožný
titulárny biskup neilenský,
apoštolský administrátor rožňavský*

*† Eduard Nécsey
titulárny biskup velicenský
apoštolský administrátor
nitriansky*

*† Franciscus Tomášek
titulárny biskup butský,
Československo*

*† Ambrosius Lazík
titulárny biskup appijský,
apoštolský administrátor
trnavský³⁰*

³⁰ JÁN HNILICA, FRANTIŠEK VNUK: *Pavol Hnilica : biskup umlčanej Cirkvi*, 2. časť. Trnava : Dobrá kniha, 1996, s. 98. Pozri aj PAVOL HNILICA: *Moja účasť a spomienky na Druhý vatikánsky koncil*. In: *Duchovný pastier*, roč. LXXXIII, 2002, č. 9. [Zborník *Týždeň koncilu na Slovensku*, s. 419 – 432.]

Počas koncilu, ako píše taliansky historik Roberto de Mattei, Medzinárodná skupina otcov (*Coetus Internationalis Patrum*³¹) pripravila petíciu, v ktorej signatári žiadali, aby do schémy s názvom *Cirkev v súčasnom svete*, ktorá sa venovala problémom ateizmu, bol pridaný osobitný paragraf, ktorý by sa výslovne zaoberal problémom komunizmu. „Dejiny nás právom obvinia zo zbabelosti alebo zo slepoty pre toto mlčanie,“ povedal okrem iného vo svojom vystúpení biskup Pavol Hnilica.³² Medzi aktívnych členov *Coetusu* patril najmä taliansky biskup Luigi Maria Carli z diecézy Segni.³³ Žiaľ, navrhovaný text o odsúdení komunizmu sa napokon do koncilových dokumentov nedostal.³⁴

(Celý text petície uvádzame v závere publikácie v prílohe v latinskom origináli i v slovenskom preklade.)

³¹ PHILIPPE ROY-LYSENCOURT: *Les membres du «Coetus Internationalis Patrum» au Concile Vatican II. Inventaire des interventions et souscriptions des adhérents et sympathisants. Liste des signataires d'occasion et des théologiens*. Leuven : Peeters Publishers, 2014. 484 s.

³² ROBERTO DE MATTEI: *Druhý vatikánsky koncil : doposiaľ nenapísané dejiny*, s. 306 – 307.

³³ Biskup Luigi Maria Carli (1914 – 1986) z diecézy Segni (neďaleko Ríma) patril k jedným z najaktívnejších koncilových otcov; bol považovaný za „neformálny“ hlas koncilu. Celkovo na koncile vystúpil štrnásťkrát. Bol vzdelaný teológ, odborník na kánonické právo a vynikajúci apológét. Vo svojich vystúpeniach vždy žiadal, aby sa učenie formulovalo vo vernosti Tradícii a Magistériu Cirkvi. (Viac o ňom pozri napr. DARIO VITALI: *Nova et vetera: Mons. Luigi Maria Carli al concilio Vaticano II*. Roma : *Gregorianum*, roč. 91, 2010, č. 1, s. 91 – 123.)

³⁴ POROV. ROBERTO DE MATTEI: *Druhý vatikánsky koncil : doposiaľ nenapísané dejiny*, s. 308 – 309. Latinský text petície, ktorou konciloví otcovia žiadali o odsúdenie komunizmu, bol uverejnený v *Bollettino Diocesano di Segni*. Gavignana : Scuola tipografica, december 1965, s. 97 – 98. Pozri aj LUIGI MARIA CARLI: *Il comunismo e il Concilio Vaticano II*. In: GIOVANNI SCANTAMBURLO: *Perché il Concilio non ha condannato il comunismo? Storia di un discusso atteggiamento*. Roma : L'Appennino, 1967, s. 217 – 219. Pozri aj online: <https://www.life-news.sk/14432/unikat-dokumenty-o-odsudeni-komunizmu-ktore-druhy-vat-koncil-nezapracoval-zverejnene>. (Kozultované 16. októbra 2021.)

Informácie o petícii, ktorá mala žiadať koncil o odsúdenie komunizmu, sa dostali aj na stránky talianskej tlače. Denník *Il Tempo* z 21. októbra 1965 na prvej strane veľkým titulkom cituje biskupa Carliho:³⁵

OD KONCILU SA ŽIADA ODSÚDENIE KOMUNIZMU PETÍCIU PODPÍSALO 500 KONCILOVÝCH OTCOV

Vyššie päťsto koncilových otcov predložilo predsedom komisií Druhého vatikánskeho koncilu písomnú petíciu, v ktorej žiadali, aby koncil zaujal stanovisko ku komunizmu a jednoznačne ho odsúdil. Biskup Luigi Carli, člen komisie pre biskupov, rozoslal aj vyhlásenie, v ktorom v desiatich bodoch uviedol dôvody, prečo by sa mal koncil vyjadriť k marxistickému komunizmu. Tento svoj dokument poslal asi tisícke koncilových otcov so žiadosťou, aby sa k tejto iniciatíve pripojili... Ak sa dnes pápežovi Piovi XII. neprávom vyčíta, že mlčal o Židoch, je ľahké si predstaviť, že zajtra by sa Druhému vatikánskemu koncilu právom vyčítalo, že jeho mlčanie o komunizme bolo tiež prejavom zbabelosti a zhovievavosti s komunizmom.

Článok prakticky publicisticky priniesol obsah spomínanej petície, ktorú doslovne publikoval *Obežník* suburbikálnej diecézy Segni (neďaleko Ríma), kde bol Luigi Carli diecéznym biskupom. Hlavnými iniciátormi tejto petície boli štyria hlavní predstavitelia skupiny koncilových otcov (*Coetus*), ktorí žiadali koncil o slávnostné a definitívne odsúdenie komunizmu. Okrem biskupa Carliho to boli biskupi Geraldo de Proenca Sigaud a Antonio De Castro Mayer z Brazílie spolu s Francúzom Marcelom Lefebvrom.

³⁵ Chiesta al Concilio la condanna del comunismo. Con una petizione di 500 padri. [Od koncilu sa žiada odsúdenie komunizmu. Petíciu podpísalo päťsto koncilových otcov.] In: *Il Tempo*, roč. 22, 21. októbra 1965, s. 1.

O tejto petícii a jej organizátoroch písali aj inde vo svete.³⁶

Spomínaná petícia bola doručená sekretárovi komisie zodpovednej za prípravu a revidovanie schémy *Cirkev v súčasnom svete*. Podpísalo ju celkovo 454 prelátov z 86 krajín, ktorí zostali veľmi udivení, keď v sobotu 13. novembra dostali nový text bez akejkoľvek zmienky o tejto svojej požiadavke. „Skutočnosť, že jediný človek mohol zabrániť, aby bol taký významný dokument odovzdaný koncilovej komisii, ktorej bol oficiálne určený, je jednou z veľkých tragédií Druhého vatikánskeho koncilu a môže vojsť do dejín ako najväčší škandál, ktorý poškodil závažné rozhodnutia tohto posvätného zhromaždenia,“ komentoval páter Wiltgen.³⁷ Ten jediný človek bol prelát Achille Glorieux³⁸ a bol to sekretár komisie zodpovednej za prípravu a revidovanie XIII. schémy *Cirkev v súčasnom svete*.

O návrhu doplnenia bodu 19 v XIII. schéme na prípravu dokumentu *Gaudium et Spes* dokumentu *Cirkev v súčasnom svete* sa však búrlivo diskutovalo. V rozprave prehovorili aj naši biskupi Pavol Hnilica a Michal Rusnák.

³⁶ TIMES CORRESPONDENT: Bishops Seek Vatican Council Attack On Communism. [Biskupi sa usilujú o útok Vatikánskeho koncilu na komunizmus.] In: *The Times*, 22. októbra 1965, s. 11.

³⁷ Ralph Michael Wiltgen (1921 – 2007), americký kňaz, verbista. Počas Druhého vatikánskeho koncilu pôsobil v Ríme. Založil a viedol spravodajskú službu Druhého vatikánskeho koncilu, ktorá dvakrát do týždňa vydávala a rozosiela súhrnné správy v deviatich jazykoch viac ako 3100 predplatiteľom v 108 krajinách. O koncile napísal knihu *The Rhine flows into the Tiber. A History of Vatican II* [Rýn sa vlieva do Tiberu. Dejiny Druhého vatikánskeho koncilu]. New York : Hawthorn Books, 1967. 304 s. Kniha bola preložená do piatich jazykov. Pozri aj ROBERTO DE MATTEI: *Druhý vatikánsky koncil : doposiaľ nenapísané dejiny*, s. 310.

³⁸ Achille Marie Joseph Glorieux (1910 – 1999), francúzsky kňaz, koncilový peritus. Neskôr bol sekretárom Pápežskej rady pre laikov (1966), potom ako arcibiskup, pro-nuncius v Egypte (1973 – 1984). ROBERTO DE MATTEI: *Druhý vatikánsky koncil : doposiaľ nenapísané dejiny*, s. 310.

Biskup Hnilica vystúpil (ako štvrtý v poradí) so svojim príspevkom 26. septembra 1965:³⁹

Dôstojní otcovia,

XIII. schéma – ako dobre vieme – nesie titul „Cirkev v súčasnom svete“, pričom dôraz je na slovách v súčasnom svete. Každý vie, že v súčasnosti sa veľká časť Cirkvi nachádza pod útlakom bojovného ateizmu, ktorý sa opiera o politicko-hospodársky a sociálny systém a nanucuje sa myslíam občanov tvrdými a lživými zákonmi. Máte dojem, že v našej schéme možno zistiť toto položenie Cirkvi?

O ateizme sa v nej hovorí málo. Uspokojíť sa s tým, čo schéma obsahuje, znamenalo by toľko, akoby sme nič nepovedali. Pre takéto mlčanie by nás história právom obvinila zo slabosti alebo zaslepenosti. Problémom ateizmu treba venovať osobitnú schému, či už vydanú samostatne, alebo vloženú do schémy o misiách. Jej vypracovanie si, pravda, vyžiada čas, ale dejiny nás nebudú posudzovať podľa množstva schém, ale podľa hodnoty toho, čo sme povedali a rozhodli. A to platí nie na poslednom mieste aj o ateizme.

V mojich slovách sa nenachádza teória, ale moja vlastná skúsenosť, ako aj skúsenosť biskupov, ktorí nie sú tu prítomní práve pre tie nežičlivé pomery, o ktorých je reč. Je v nich skúsenosť kňazov a rehoľníkov, ktorých som poznal vo väzení a s ktorými som niesol ťarchu a nebezpečenstvá Cirkvi. Chcem byť tlmočníkom ich zmýšľania. K tomu, aby som prehovoril, nevedie ma nenávisť, ale láska k bratom, láska k Cirkvi a tiež k jej prenasledovateľom.

³⁹ Paulus Hnilica, episcopus tit. Rusaditanus: In: *Acta Synodalia Sacrosancti concilii Oecumenici Vaticani II. Volumen IV : Periodus quarta : Pars II : Congregationes Generales CXXXIII – CXXXVII.* [Città del Vaticano] : Typis polyglottis Vaticanis, 1977, s. 629 – 631. Slovenský text pozri PAVOL HNILICA SJ: Prejav na Druhom vatikánskom koncile 26. septembra 1965. In: JOZEF M. RYDLO: Vatikánska „Ostpolitik“ sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 20. storočia v súradniciach postoja 2. vatikánskeho koncilu ku komunizmu. In: *Fidei et Patriae : jubilejník na počesť 80. narodenín Františka Vnuka.* Bratislava : Post Scriptum, 2008, s. 682 – 684.

Predovšetkým treba uviesť dôvody, pre ktoré je nedostačujúce to, čo sa v schéme hovorí o ateizme.

Na prvom mieste nech si otcovia uvedomia skutočnosť, že tretina sveta je pod vládou ateizmu a hrozí nebezpečenstvo, že celý svet padne do jeho moci, ako je to v programe stúpenčov ateizmu. A tento program sa aj usilujú uskutočniť pomocou bezpočetných a prvotriedne pripravených propagandistov a s použitím vyberaných prostriedkov, ktoré im poskytuje moderná veda a technika. Ateizmus je najvážnejším bludom dnešných čias a najťažšou chorobou ľudstva, lebo sa radikálne stavia proti Bohu a jeho uctievaníu. Preto by mal byť jedným z hlavných problémov koncilu.

Súhlasím s výbornými dôvodmi, ktoré tu už koncilovi otcovia spomenuli. Nechcem ich opakovať, ani nemám úmysel rozprávať o dôvodoch katolíckej náuky, ktoré sú dostatočne známe z dokumentov bežného učiteľského úradu posledných pápežov, ale hneď pristúpim k účinným liekom, ktoré treba použiť proti takému vážnemu zlu a nebezpečenstvu.

Pastorálna úloha tohto koncilu nás núti hľadať účinné lieky. Tieto lieky musia byť nadprirodzené, lebo povaha ateizmu, jeho tajná sila a šírenie majú ráz čohosi nadprirodzeného. Takéto lieky celkom iste jestvujú, lebo Božia prozreteľnosť si tak počína, že proti každému zlu, ktoré dopustí, pripraví aj vhodné lieky.

Prvým a všeobecným liekom je sám koncil, ktorého cieľom je, aby Cirkev poznala samu seba, aby objavila svoju jednotu a svoju silu a ustálila, aký postoj zaujať voči tej tretine sveta, ktorá trpí pod ateizmom. Aký bude tento postoj?

Bude to postoj nášho Spasiteľa, dobrého Pastiera, ktorý prišiel zachrániť, čo bolo stratené (porov. Mt 18, 11), a ktorý povedal, že lekára nepotrebujú zdraví, ale chorí (porov. Mk 2, 17). Podobne aj koncil má hľadať zablúdené ovce.

Zhromaždení Duchom Svätým na tomto koncile stali sme sa divadlom pre anjelov i ľudí. Dosiaľ sme poskytli obraz pravej slobody dieťok Božích. Ale dnešný svet, hrozne rozdelený nenávisťou a ne-

konečným počtom sporov, chce poznať pravú Cirkev. Akú známku pravej Cirkvi máme dať dnešnému svetu? Kristus ústami svojho zástupcu na zemi naznačil lásku a jednotu. Hľa, túto lásku má ukázať Cirkev dnešnému svetu!

Po druhé: Konkrétnym a účinným liekom je nové prikázanie, ktoré Kristus Pán dal svojim učeníkom: „Nové prikázanie vám dávam, aby ste sa navzájom milovali... Podľa toho poznajú všetci, že ste moji učeníci, ak sa budete navzájom milovať“ (Jn 13, 34 – 35).

Po tretie: Ďalším liekom, ktorému Kristus udelil absolútnu účinnosť a ktorý je jasnejším dôkazom jestvovania Boha ako záranky, je známka jednoty. „Aby všetci boli jedno, ako ty, Otče, vo mne a ja v tebe, aby aj oni boli v nás jedno, aby svet uveril, že si ma ty poslal“ (Jn 17, 21). Táto jednota bude akousi sviatosťou prítomnosti Krista Boha uprostred nás, lebo kde sú dvaja alebo traja zhromaždení v jeho mene, on sám je medzi nimi (Mt 18, 20). Toto je spôsob a cesta, ako sa môže svet obrátiť.

Kristus žiadal dar jednoty od Otca najprv pre apoštolov a ich nástupcov, potom pre tých, ktorí uveria slovám apoštolov. Usilujme sa na prvom mieste my ukázať jednotu veriacim a spolu s veriacimi svetu. A to nie hocakú jednotu, ale takú, ktorá uskutočňuje vzor Najsvätejšej Trojice.

Ctihodní otcovia, ak my kňazi a veriaci naši uvedieme do života to, čo predložil Svätý Otec na začiatku tejto sesie, totiž jednotu a lásku, bude to akýmsi začiatkom zániku ateizmu.

So sedemsto kňazmi a rehoľníkmi, ktorí boli zhromaždení v koncentračnom a pracovnom tábore, videl som v ateizme akési pseudomystické telo Satanovo a porozumel som, že proti nemu treba postaviť pravé Mystické Telo Kristovo, v ktorom obe časti možno spojiť v jedno.

Po štvrté: Minulý rok už koncil ustálil ako prvé kroky k jednote iné lieky. Mám na mysli kolegialitu biskupov, ktorú sme jednohlasne schválili. Táto kolegialita, ktorá zdôraznila biskupom celého sveta jednotu a vzájomnú lásku, čo podporuje bratov, ktorá jednotu Kristovho Tela zvýraznila, posilnila ju, obohatila aj spoločenstvo života. Mám na mysli ekumenizmus, ktorý nám otvoril cesty, na aké sme sa po stáročia neodvážili myslieť.

Myslím aj na prítomnosť laikov na koncile a na úlohy, ktoré im tento koncil vytyčuje na premnohých miestach rozličných schém. Hľa, ako Duch Svätý všetky sily Kristovho Tela, ktorým je Cirkev, spája dovedna, aby bol svet spasený.

Koncil je vyvolenou časťou Cirkvi, lebo Duch Svätý si vybral biskupov, aby pásli stádo Božie. Ale ten istý Duch veje tam, kde chce, a nachádza aj medzi veriacim ľuďom nástroje svojej činnosti, aby všetkých priviedol k jednote Kristovho Tela.

Po piate: Najlepší liek a dôvod k nádeji nachádza sa v kríži. Kristus vykúpil svet na kríži a z kríža ako Víťaz triumfoval. Krv mučeníkov bola semenom kresťanov. Takisto krv a kríž Cirkvi zaistí slávu Boha, triumf Cirkvi a spásu stúpencov ateizmu. Bez vyliatia krvi niet odpustenia a „umlčaná Cirkev“ dopĺňa vo svojom tele, čo chýba utrpeniu Kristovmu.

Ctihodní otcovia! Videl som utrpenie Cirkvi a osobne som ho prežíval. Pozoroval som úžasné škody, ktoré ateizmus zavinił Cirkvi a dušiam, ale už vtedy sa zrodila vo mne aj nádej na plody a lepšie časy. Duch Svätý zhromaždil Cirkev na koncile v dobe, keď ateizmus dosiahol svoj vrchol, ale zároveň aj v okamihu, keď už začína upadať.

Ovocie, ktoré vyplýva pre Cirkev z koncilu, a kroky, ktoré Cirkev podniká pod vedením Ducha Svätého, oprávňujú nás v nádeji, že v dnešnom svete bude triumfovať Duch Svätý. Pravdaže, len vtedy, ak sa my neuspokojíme len s vyhlásením náuky, ale nájdeme aj lieky a spôsoby, ako ich aplikovať. To je našou túžbou a s pomocou Ducha Svätého sa to môže a musí stať.⁴⁰

Komunistické nebezpečenstvo vo svojej pravej podobe sa dá najlepšie pochopiť, keď pozorujeme jeho činy a výčiny v krajine, kde sa komunisti uchopili politickej moci. Iba vtedy vidíme, ako sme podceňovali toto nebezpečenstvo. Mysleli sme, že komunizmus sa drží pri moci diktátorstvom a násilím, zistili sme však, že v skutočnosti

⁴⁰ JOZEF M. RYDLO: Vatikánska „Ostpolitik“ sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 20. storočia v súradniciach postoja Druhého vatikánskeho koncilu ku komunizmu. In: *Fidei et Patriae* : jubilejník na počesť 80. narodenín Františka Vnuka, s. 641 – 766.

to nie je také jednoduché. Iba vtedy sme pochopili pravú silu nášho protivníka a objavili, ako musíme proti nemu bojovať. Pre nás to bolo už neskoro, pretože víťazný komunizmus bez milosti likviduje všetkých svojich odporcov.⁴¹

Oprávnene môžeme predpokladať, že mnohí konciloví otcovia poznali správu biskupa Hnilicu, ktorú po svojom úteku napísal ešte pápežovi Piovi XII. Vyšla v deviatich jazykoch, v roku 2006 aj v slovenčine.⁴²

Ako ôsmy v poradí k otázke komunizmu zaujal stanovisko aj ďalší slovenský biskup **Michal Rusnák**⁴³. Jeho prejav bol ešte

⁴¹ Tamže, s. 23.

⁴² A. MICHEL [PAVOL MÁRIA HNILICA SJ]: *Náboženské problémy v krajine ovládanej komunistami*. Preklad z anglického autorizovaného vydania z roku 1954. Preložil a poznámkami opatril [a doslov napísal] František Vnuk. Trnava : Dobrá kniha, 2006. 132 s. Biskup Hnilica túto svoju správu osobne odovzdal aj pápežovi Pavlovi VI. Porov. PAVOL HNILICA: Moja účasť a spomienky na Druhý vatikánsky koncil. In: *Duchovný pastier*, roč. LXXXIII, 2002, č. 9. [Zborník *Týždeň koncilu na Slovensku*, s. 419 – 432.]

Prvou verziou knihy bola cyklostylovaná publikácia *La lutte du communisme athée contre l'Église dans un pays d'Europe Centrale* (Rome 1954). Prepracovaná verzia vyšla pod titulom: *Problemes religieux dans un pays sous régime communiste* (Paris : Fleurus, 1955. 86 s.). Nasledovali preklady do taliančiny: *Problemi religiosi in un paese sotto regime comunista* (Roma : [s. n.] 1955. 74 s.), do nemčiny: *Religiöse Probleme in einem Lande unter kommunistischer Herrschaft* (Königstein in Taunus : Ostpriesterhilfe, 1957. 80 s.), do angličtiny: *Religious Problems in a Country under Communist Rule* (Rome : Russian Review, 1954. 107 s.); *Dividing the Church a new analysis of communist technique – with the Preface by Card. B. Griffin, Archbishop of Westminster* (London : Sword of the Spirit, 1956. 93 s.); *Red Wheels Grind Slow* (Bangalore : Prakshalaya, India, 1957; 2. vyd. 1958. 56 s.), do španielčiny: *Dividendo la Iglesia. Un nuevo análisis de la tecnica comunista* (Bilbao 1957) a ďalšie vydania v portugalčine a v troch ázijských jazykoch. Pozri aj JOZEF M. RYDLO: *Biskup Pavol Hnilica SJ a slovenský exil*. Bratislava : Lúč; Ústav dejín kresťanstva, 2021. 32 s. Linea recta brevissima, zv. 48.

⁴³ Michal Rusnák, CSsR (1921 – 2003), slovenský gréckokatolícky biskup v Kanade. Narodil sa v USA, ale detstvo a mladosť až do roku 1951 prežil na Slovensku. Vstúpil do rehole redemptoristov a za kňaza ho v roku 1949

údernejší a zdôraznil v ňom, že dnes je komunizmus javom takých rozmerov, že by koncil mal o ňom rokovať, aj keby neprenasledoval náboženstvo.

Ctihodní otcovia, tento ekumenický, už po štvrtýkrát zasadaajúci koncil hľadá cesty, ktorými by ľudom tohto času ukázal cieľ a priblížil pravý zmysel života. XIII. schémou naše úsilia vrcholia. Schéma (konštitúcia) nesie označenie „Cirkev v súčasnom svete“, ktoré nám určuje veľkú zodpovednosť voči Bohu, voči všetkým ľuďom, aj k histórii.

Aký je však dnešný svet a aké je v ňom postavenie Cirkvi?! Ak sa podívame na zemepisnú mapu, prvé, čo zasiahne náš zrak, je, že polovica zemského povrchu sa nachádza pod komunistickou správou; ale aj národy mimo tejto zóny sú veru značne nakazené ideami dialektického a historického materializmu. Komunizmus je totiž taký silný fenomén, že by sa malo naň poukazovať, hoc by sa zdalo, že by náboženstvo ani neprenasledoval. Ved' práve naopak, Cirkev pri plnení svojho božského poslania v komunizme denno-denne skusuje tie najväčšie prekážky. V každom národe, kde komunisti majú v rukách verejnú moc, otvorene prenasledujú nielen Katolícku cirkev, ale aj každé náboženstvo, umlčávajú medzinárodné združenia, ktoré by mali chrániť základné ľudské práva, ale umlčávajú, žiaľ, aj tých kresťanských veriacich, ktorí by hovoriť mohli a mali.

Ako má Cirkev postavená do tohto sveta hľadiť na otázku komunizmu? Akým spôsobom rozlúšti ťažké otázky, ktoré táto schéma v kapitole I., č. 19 (podáva) až priveľmi skromne?

vysvätil biskup Pavol Peter Gojdič. V apríli 1950 ho počas Barbarskej noci zatkli. Z tábora v Báci sa mu podarilo ujsť. Keďže bol občan USA, s pomocou Veľvyslanectva USA v Prahe sa dostal do Ameriky. Najprv pôsobil v Chicagu, neskôr v Kanade. Založil viaceré slovenské gréckokatolícke farnosti. V roku 1958 sa stal predstaveným slovenských i ukrajinských redemptoristov východného obradu v Kanade a v roku 1964 ho pápež Pavol VI. vymenoval za pomocného biskupa v Toronte; vysvätený bol 2. januára 1965. V Ríme sa mu s pomocou P. Michala Lacka SJ a finančných prostriedkov Štefana B. Romana podarilo presadiť, že vatikánske kruhy prestali pokladať gréckokatolíkov na Slovensku za Ukrajincov a priznali im, že sú Slováci. Viac o ňom pozri FRANTIŠEK VNUK: Rusnák, Michal, CSsR. In: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava : Lúč, 2003, stĺp. 1182 – 1183.

Treba totiž urobiť všetko, aby sa otázka ateizmu nastolila aspoň v tejto jeho poslednej redakcii. Definícia marxistického ateizmu, možno veľmi stručná, mne by i stačila, je však naskrze nedostatočná. Schéma konštitúcie nič nenamieta proti jeho definícii, iba sa tu neurčito pohráva s nastoľovaním „všeobecnej ľudskej skúsenosti“ a s výzvou vo vzťahu k ateistom, aby sa prehĺbenejším skúmaním dosiahol vedecký výsledok, ale akúže môže mať platnosť a aký sa dosiahne efekt takouto výzvou, keď všetka veda v komunizme sa usmerňuje a stráži politickoú straníckosťou, ktorá ako neomylná učiteľka marxistické dogmy chráni?

Problém ateizmu v marxistickom systéme je totiž venčekom na generálnej doktríne, s ktorou tak dôverne súvisí. Preto jeho hlbší výklad prinesie aspoň jeho oslabenie. Keď teda vec spomínam, časť o ateizme by mala byť oveľa hlbšia a obsiahnejšia. No zároveň sa nazdávam, že zredukovanie celej problematiky komunizmu len na otázku ateizmu by bolo skreslením veci, a pritom rozhlásenej do celého sveta. Bolo by nenormálne, ako sa to ukazuje, aby Cirkev 20. storočia takmer nič nepovedala o „heréze dvadsiateho storočia“. Nemožným sa zdá to, aby táto Cirkev ukracovala o poskytovanie svetla pravdy toľké množstvo ľudí, ktorí namiesto eschatologického vnímania skutočnosti sa ideovo nachádzajú v konfúznom či pochybenom marxistickom zmyšľaní. Bolo by hrozné aj to, keby koncil odoprel poskytnúť pomoc utláčaným bratom.

Táto synoda nemôže teda prejsť nad otázkou komunizmu mlčaním, aby sa jej pred súdom histórie nedostalo ťažkej výčitky. Koncil môže, ba je aj povinný o komunizme hovoriť. Vyžaduje si to pravda, požaduje láska!

Predovšetkým pravda. Pretože komunistické videnie sveta a človeka nepopiera len existenciu Boha, ale všetkými prostriedkami vo svete propaguje aj iné pomýlenosti a bludy, ktoré sú v priamom protiklade k zjavenej pravde alebo princípom zdravého rozumu. Negácia Boha a spirituality vôbec, popieranie niektorých základných rozumových princípov, teória o hmote, o prirodzenosti človeka a konci, o spoločnosti, o triednom boji... o dejinnom determinizme, o systéme poplatkov (kontingentov), to je len málo príkladov tejto podvodnej doktríny. Často

a neraz už jasné poznanie takýchto doktrín a ich výklad postačí na to, aby sa myseľ človeka odvrátila od nich. Predsa však bude nevyhnutný aj jasný výklad učenia Cirkvi vo vzťahu k týmto bludom, aj ich jasné a objektívne vyvrátenie, čo je možné aj bez toho, aby sme sa vracali k cirkevným kliatbam.

Ale pravda, a predovšetkým jej nezastieranie, vyžaduje, aby svet poznal, aké sú praktiky komunizmu. Tie chce dnešný komunizmus udržať v tajnosti. Nech teda celý svet vie, že v tomto systéme je dovolená a vítaná aj lož, ak prospieva straníckej politike. Nech všetci ľudia vedia, že tento systém sa nezakladá len na ideologickom útlaku, ale aj na praktickom násilí, a to silou celého legislatívneho, súdneho a administratívneho aparátu, prostredníctvom „verejnej bezpečnosti“ a tajných agentov. Nech svet pozná aj systém výchovy, najmä takzovanej „propagandy“, ktorej sú podvrhnutí všetci občania komunistického štátu – od útleho veku až do staroby.

Ale láska voči našim bratom z národov, ktoré ovládajú komunisti, si nadovšetko vyžaduje, aby sme poznali aj pravdu o náboženskej situácii týchto národov a verne sme to hlásili a predkladali svetovej verejnej mienke, bez zveličovania, no aj bez zamlčievania či nenávisťi alebo strachu.

Hovorí k vám ten, kto z vlastnej skúsenosti môže uviesť príklady tohto ozajstného prenasledovania, lebo aj on spolu so všetkými mužskými členmi náboženských kongregácií v Česko-Slovensku bol jednej noci 13. apríla roku 1950 štátnymi oficiantmi násilne odvečený na „miesto sústredenia“, odkiaľ ho Božia Prozreteľnosť vyviedla do kanadských končín. Všetky náboženské kongregácie v Česko-Slovensku boli teda fakticky za jedinú noc zlikvidované a dodnes je ich existencia zakázaná. A ktože o tom na Západe vie?! Takým istým spôsobom sa zredukoval aj počet kňazských seminárov, z pätnástich na dva, aj to s vymedzeným počtom seminaristov. Existujú iba štyri diecézy, kde kňazi majú svojich biskupov. Prinajmenej ôsmi biskupi dosiaľ nemajú možnosť plniť úlohy svojho úradu, štyria biskupi umreli buď vo väznici, alebo v nútenej domácej väzbe. Mnohí kňazi majú možnosť žiť iba ako manuálni robotníci.

Celá Prešovská diecéza na Slovensku, ktorá je byzantsko-slovanského obradu a mala viac než tristo tisíc duší, bola v roku 1950 obyčajným administratívnym aktom vlády vyhlásená za neexistujúcu a stále je pod prísnyim dozorom. Jej veriacim sa bráni utiekať sa k cirkvi latinského obradu a prijímať sviatosti od jej kňazov. Kňazi tejto diecézy z veľkej časti volili radšej ťažkú manuálnu prácu [ako by mali prejsť na nútené pravoslávie].

Týchto iba niekoľko príkladov, ktoré odhaľujú pravý charakter komunistického systému, môže azda dostatočne predstaviť túto ideu násilia a perzekúcie, ktorej sú podvrhnuté tisícky veriacich.

Dať tento reálny, nie fiktívny stav na známosť všetkým ľuďom je aktom skutočnej lásky. Pretože mienka celého katolíckeho sveta, ktorý táto synoda predstavuje, ako aj iných slobodných ľudí je vari tou jedinou morálnou silou, ktorá môže predstaviteľov komunistických vlád priviesť k tomu, aby odstúpili od tohto krutého útlaku a aby aj katolíckym občanom, ako aj iným veriacim, konečne pravdivo priznávali základné práva ľudskej osobnosti (a nielen slovami ústav).

Preto teda: v mene najmä mojich bratov žijúcich v útlaku, vás, ctihodní konciloví otcovia, prosím, aby táto posvätná synoda okrem rozšírenejšieho a prehĺbenejšieho paragrafu o ateizme vydala osobitnú deklaráciu aj o teoretickom a praktickom komunizme so vzťahom k náboženstvu, respektíve rovnakú správu, ako je tá, ktorá bola poslaná celému svetu na prvej sesii.

V tomto slávnostnom dokumente treba uviesť veci s jasnou zreteľnosťou, bez hnevu alebo zatracovania, či už ide o omyly marxizmu, alebo o tvrdú prax komunistického systému, a zároveň vodcov oných národov nabádať, aby skutočnú náboženskú slobodu, tak veľmi osožnú aj občianskemu spoločenstvu, dopriali všetkým občanom. Veľmi jasná reč Pavla VI. nedávno prednesená v Katakombách sv. Domicilly môže nám poslúžiť ukážkou, ako možno takúto deklaráciu skoncipovať.

Moderátor, kardinál Joseph Dopfner, ho prerušil: „Najdôstojnejší pane, ráč dospieť k záveru, lebo tvoj čas už uplynul.“

Záver príspevku biskupa Rusnáka:

Ctihodní otcovia, opätovne tvrdím, že my takýmto spôsobom urobíme službu lásky nielen našim bratom vo viere, ale že je to osožné aj pre komunistov, ak sa každý dialóg vedie skutočne jasne. Nebojte sa, že pre takýto dokument naši strádaajúci bratia utrpia (ďalšie) prenasledovanie! Aj skúsenosť učí, že komunisti len to pripustia, z čoho im nevyplynie veľký rozruch, pohoršenie celého sveta alebo ujma na obdivovaní ich systému. Z našej deklarácie treba teda očakávať dobrý výsledok. Isteže, biskupi pod vládou komunistov podpísať túto deklaráciu nemôžu, aby ich po návrate domov nepostihli útrapy alebo ešte horšie veci. Také je totiž ich tragické polozenie, že ani na koncile nemôžu hovoriť slobodne. Nie však zo strachu o vlastný osud ako skôr z obavy väčších ziel pre svoje ovečky, t. j. aby veriaci neprišli aj o to málo pastierov. No samo toto ich bolestné polozenie nás teraz ešte viac zaväzuje, aby sme našou deklaráciou zmiernili silu komunistického útlaku a aj týmto spôsobom poskytlí im pomoc. Opäť teda vytrvale nalieham a zaprisahávam vás, ctihodní otcovia, schému (konštitúciu) „Cirkev v súčasnom svete“ týmto spôsobom doplniť, aby čo najvernejšie vypovedala o svete tohto času, ako aj o skutočnom vzťahu Cirkvi k vari najväčšej skúške nášho storočia. Dopovedal som!⁴⁴

Po biskupovi Hnilicovi a Rusnákovi ako štrnásty v poradí vystúpil krakovský arcibiskup **Karol Wojtyła**, ktorý pripomenul biskupom zo Západu, aký je rozdiel medzi ateizmom, s ktorým sa oni stretávajú a ktorý vyrastá z vnútorného, i keď pomýleného presvedčenia, a ateizmom, ktorý je nanucovaný zvonka a ktorý je agresívny a neznášanlivý.

⁴⁴ Michael Rusnack, Episcopus tit. Tzernicensis, aux. Torontinus Ucrainorum. In: *Acta Synodalia Sacrosancti concilii Oecumenici Vaticani II. Volumen IV : Periodus quarta : Pars II : Congregationes Generales CXXXIII – CXXXVII.* [Citta del Vaticano] : Typis polyglottis Vaticanis, 1977, s. 639 – 642. Slovenský text pozri PAVOL HNILICA SJ: Prejav na Druhom vatikánskom koncile 26. septembra 1965. In: JOZEF M. RYDLO: Vatikánska „Ostpolitik“ sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 20. storočia v súradniciach postoja Druhého vatikánskeho koncilu ku komunizmu. In: *Fidei et Patriae : jubilejník na počesť 80. narodenín Františka Vnuka*, s. 685 – 688.

Ctihodní otcovia a všetci prítomní,

schéma „Cirkev v súčasnom svete“, ktorá sa nazýva pastoraľna konštitúcia, sa mi zdá byť viac meditáciou ako konštitúciou. V konštitúcii koncil prijíma určité rozhodnutia, najmä pokiaľ ide o učenie. V našej schéme sa však navrhuje skôr určitý súhrn myšlienok, o ktorých treba uvažovať v teórii i v praxi.

Keďže schéma má pastoračný charakter, je vhodné, aby sa jej hlavné zameranie týkalo ľudskej osoby, a to tak jej samotnej, ako aj v spoločenstve...⁴⁵ a aj vo vesmíre. Každá pastoračná starostlivosť totiž predpokladá ľudskú osobu subjektívne i objektívne. Navyše každá pastoračná činnosť, každý apoštolát, či už kňazský, alebo laický, smeruje k tomu cieľu, aby človek vo vzťahu k sebe samému, k druhým i k svetu uvažoval a činom vyjadroval pravdu o celom svojom povolaní.

Z tohto hľadiska prvá časť schémy vhodne zodpovedá svojmu účelu. Zároveň je však vzhľadom na to potrebné poznamenať, že účel pastoračnej schémy si vyžaduje oveľa väčší soteriologický význam, ako sme ho našli v už existujúcom texte. Akákoľvek pastoračná starostlivosť, hoc aj čo najviac založená na dialógu, predpokladá celé dielo Vykúpenia završené na kríži a našu veľmi hlbokú závislosť od tohto diela. K tomu nestačí povedať len to, že v diele Vykúpenia je zahrnuté dielo Stvorenia, ako je to v č. 50. Je potrebné zdôrazniť, že tento predpoklad bol dokonaný na kríži. Tento božský spôsob naplnenia diela Stvorenia určitým spôsobom určil aj dielo Vykúpenia skrze kríž, ale takýmto spôsobom navždy dal „svetu“ kresťanský znak.

Dielo Vykúpenia predstavuje svojský prvok a základ schémy „Cirkev v súčasnom svete“, pretože je táto schéma pastoračná. Vykúpenie nemôžeme ukryť v jeho vlastnom ponímaní, lebo schéma by nevyjadrovala ani pravdu o svete, ani pastoračnú pravdu.

⁴⁵ „Druhý vatikánsky koncil, ktorý zachovávajúc si dušpastiersky charakter – pravda, vzhľadom na svoj dušpastiersky cieľ – rozvinul veľmi široko vierouku, čím utvoril základy jej obohatenia.“ In: KAROL WOJTYŁA: *Pri základoch obnovy : štúdia o realizácii Druhého vatikánskeho koncilu*. Bratislava : Typi Universitatis Tyrnaviensis; Veda, 2003, s. 15.

Čo sa týka dialógu: k dialógu určite patrí prijatie zo strany toho, s kým sa vedie dialóg, a tak prijatie od sveta, ktoré nachádzame v schéme, zodpovedá dobrým zásadám dialógu. Toto prijatie zo strany sveta však nemá byť také, aby sa súčasť Cirkvi, jej vlastný úrad, jej spásanosné vedomie a poslanie dostatočne neprejavovali. Cirkev nemôže samu seba tak veľmi súdiť, pretože si stanovila a vždy chce stanovovať, aby jej dôkladne uvážená nezávislosť od svetských vecí bola najlepšou službou pre budovanie a rozvoj sveta. V každom prípade Cirkev chce určite slúžiť svetu všetkými možnými prostriedkami, najmä službou pravdy a morálky, ale vždy v súlade s transcenciou, ktorá je jej samej vlastná kvôli dielu vykúpenia. Služba Cirkvi je teda službou večnej spásy, ktorá presahuje akúkoľvek imanentnú účelnosť sveta. Pre dobrý dialóg je však táto jasnosť a úprimnosť nevyhnutná. Nemôžeme to všetko povedať v duchu úprimnosti a so všetkou úctou k svetu? Obraz sveta, aký má byť, prevažuje v schéme nad obrazom sveta, aký je. A preto aj obraz Krista Završiteľa, ktorý vedie k dokonalosti, prevažuje nad obrazom Krista Vykupiteľa. Vzhľadom na to je sama prítomnosť Cirkvi nie dostatočne reálna. V tejto schéme vykazuje nedostatky, zlyháva v zmysle kresťanského realizmu.

Po druhé, problém ateizmu. Problém ateizmu (č. 19) sa v niektorých ohľadoch stanovil ako doplnková otázka k deklarácii o náboženskej slobode. Z tohto pohľadu treba jasne rozlišovať medzi ateizmom, ktorý vyplýva z osobného presvedčenia, a tým ateizmom, ktorý na svoje rozširovanie používa nespravodlivé prostriedky, t. j. akúkoľvek formu nátlaku. Ak totiž na jednej strane chápeme, že ľudia osobne presvedčení o ateizme si želajú, aby o ňom presvedčili aj ostatných, či však potom na druhej strane netordíme, že všetky prostriedky, ktoré porušujú právo človeka a spoločenstva na náboženstvo, vážne porušujú morálny prirodzený zákon? Patrí sem každý morálny nátlak, najmä ak je spojený s fyzickým útlakom. Stáva sa to, keď sa vyznanie viery vo verejnom a úradnom živote ukazuje takmer nemožným a keď sa vyznávanie ateizmu stáva takmer povinným, keď sa ateistické zásady vštepujú mladým ľuďom aj proti vôli ich rodičov a podobne. Ak je teda v rozpore s prirodzeným zákonom, ak niekto niekomu

vnucuje svoje náboženstvo, tým viac je v rozpore s týmto zákonom, ak je niekto nútený k ateizmu, najmä keď ide o veriaceho človeka.

V schéme „Cirkev v súčasnom svete“, najmä v znení I. kapitoly a celej prvej časti, však musí byť nastolený problém ateizmu, pretože schéma sa nazýva pastoračnou konštitúciou a chce slúžiť dialógu so všetkými. O probléme ateizmu je potrebné uvažovať ani nie preto, že ide o popieranie Boha, ale preto, že je to vnútorný stav ľudskej osoby. Tento stav je zároveň potrebné skúmať pomocou sociologických a psychologických kritérií, ale do hĺbky ho možno pochopiť len vo svetle viery. Vo svetle viery sa nám totiž zjavuje nielen Božia existencia, ale aj jeho spásonosná vôľa týkajúca sa všetkých ľudí, odtiaľ navyše pramení nadprirodzené povolanie každého človeka. V tomto svetle sa problém ateizmu stáva problémom ľudskej osoby v jej vnútri, problémom duše, mysle a srdca. Ateista je teda človek presvedčený o svojej konečnej – takpovediac – „eschatologickej“ samote. Táto samota „od Boha“, bez Boha, je v kontraste so samotou „k Bohu“, v ktorej sa zahrňa popretie osobnej nesmrteľnosti. Ateistu ešte viac poháňa hľadať kvázi-nesmrteľnosť v kolektívnom živote. Vynára sa otázka, či je to kolektivismus, ktorý viac podporuje ateizmus, alebo ateizmus viac podporuje kolektivismus. Toto treba často zvažovať, keď sa vedie dialóg s ateistickým svetom. Treba si tiež uvedomiť, že prívrženci ateizmu považujú nás veriacich za ľudí, ktorí podliehajú vnútornému odcudzeniu v idealistickom zmysle, ako keby sme si my vo vlastnej mysli vnútili Boha a Boží poriadok v nazeraní na viditeľnú a materiálnu skutočnosť vo vlastnej mysli.

Zdá sa, že takto stojí otázka v dialógu. Preto úloha dialógu, ktorý je v podstate niečím autenticky kresťanským a zároveň ľudským, sa z našej strany ukazuje ako veľmi ťažká, najmä keď sa k ateizmu pripojí relativizmus a etický utilitarizmus. Ak však ateizmus chápeme predovšetkým ako negáciu Boha, je predsa snád' vhodné začať dialóg od človeka. Po prvé, treba veľmi prísne rešpektovať vnútornú slobodu človeka, podľa toho, čo už bolo povedané...

Moderátor, kardinál Joseph Dopfner: „Dôstojný pane, prosím skončite, váš čas vypršal.“

Arcibiskup Wojtyła:

Už končím. Po druhej – a tu je ten pozitívny aspekt – aby sa ukázalo, že veriaci človek sa vo svojom vnútornom vzťahu k Bohu neodcudzuje, práve naopak, prostredníctvom tohto vzťahu k Bohu patrí čo najviac sebe a svetu. A toto je pohľad, ba dokonca cieľ, ktorý má veľký význam pre túto schému „Cirkev v súčasnom svete“. Toto je môj názor. Ďakujem.⁴⁶

Písomné pripomienky (okrem skupinových) dalo deväťdesiatdeväť koncilových otcov.

Biskup **Francisco Esteves Dias** z Angoly sa o komunizme vyjadril nasledovne:

Problém komunizmu. Každú formu ateizmu treba odmietnuť, pretože protirečí učeniu Cirkvi. Ale forma, ktorá už od minulého storočia až po dnešné dni má najväčší negatívny vplyv na kresťanov, ako aj stúpcov každého náboženstva, a spôsobuje pastierom Cirkvi najväčšie starosti, je tá, ktorá sa pod názvom marxistického socializmu či komunizmu vo veľkom šíri a pod zámienkou hospodárskeho a spoločenského pokroku zvädza mnoho ľudí.

Ved' komunizmus pre popieranie existencie Boha a každého náboženského poriadku, predovšetkým poriadku nadprirodzeného, je, ako dokazujú dejiny, logickou nutnosťou vedený k tomu, aby mnohými spôsobmi podkopával základné princípy prirodzeného poriadku. A naozaj, aby sme sa obmedzili iba na tie najdôležitejšie, komunizmus popiera duchovnosť a nesmrteľnosť duše človeka; odmieta pravú

⁴⁶ Carolus Wojtyła, archiepiscopus Cracoviensis: In: *Acta Synodalia Sacrosancti concilii Oecumenici Vaticani II. Volumen IV : Periodus quarta : Pars II : Congregationes Generales CXXXIII – CXXXVII.* [Città del Vaticano] : Typis polyglottis Vaticanis, 1977, s. 660 – 663. (Za pomoc pri preklade z latinčiny ďakujem doc. PhDr. Erike Juríkovej, PhD., a ThDr. P. Jánovi Ďuricovi SJ, PhD.) Pozri aj GEORGE WEIGEL: *Svedok nádeje : Životopis pápeža Jána Pavla II.* [Praha] : Práh, 2005, s. 167 – 170; ROBERTO DE MATTEI: *Druhý vatikánsky koncil : doposiaľ nenapísané dejiny*, s. 294.

slobodu, najmä v náboženských veciach; porušuje v mnohých ohľadoch pravú dôstojnosť človeka, rodiny a manželského zväzku; neuznáva žiadnu pevnú a nemennú normu morálneho zákona a práva. Správne a morálne preň je iba všetko to, čo je užitočné pre diktatúru vlastnej strany (porov. vystúpenie kardinála Wyszyńského z 20. septembra 1965). Nepripúšťa a neuznáva právo na súkromné vlastníctvo; triedny boj považuje za nutný prostriedok na dosiahnutie pozemských dohier; má takú totalitárnu predstavu o štáte, že pre jednotlivcov ani pre spoločenské medzičlánky nemá takmer nijaké dôstojné miesto.

Zo všetkých uvedených dôvodov treba komunizmus odmietnuť nielen preto, že je infikovaný ateistickým morom, ale aj pre už uvedené závažné omyly, pre ktoré bol Učiteľským úradom Cirkvi označený za zvrátený svojou vnútornou podstatou (porov. encykliku Divini Redemptoris).

Z ešte závažnejšieho dôvodu treba učenie komunizmu považovať za zhubné, pretože najmä v našich časoch ho na premnohých miestach zavádzajú občianske a politické authority za použitia všetkých možných prostriedkov, a tak sa šíri a je presadzovaný násilím i lstivosťou. Výsledok je ten, že komunizmus šliape po Božích a ľudských právach a Katolíckej cirkvi, ktorá nemôže uznať toto učenie a prijať jeho prax, nespravodlivo bráni vykonávať jej božské poslanie a v jej členoch je vystavovaná tragickému prenasledovaniu.

Preto Katolícka cirkev, pobádaná takouto veľkou skazou duší, nikdy neprestala varovať kresťanských veriacich pred učením a praxou komunizmu opakovanými odsúdeniami a výstrahami. Aj dnes považuje za svoju najzávažnejšiu pastoračnú povinnosť: vysloviť rovnaký súd prostredníctvom ekumenického koncilu.

Zatiaľ čo Cirkev ako celok má spoluúčasť na utrpeniach svojich členov, ktorí rôznymi spôsobmi trpia prenasledovanie zo strany komunizmu, slávnostne potvrdzuje všetky zjavené a prirodzené pravdy, ktoré komunizmus popiera. Zaprisaháva svoje deti, ba všetkých ľudí dobrej vôle, aby sa nenechali oklamať falošnou nádejou, že je možné uviesť do súladu svoju náboženskú vieru s princípmi komunizmu, a to

ani v hospodárskej, ani v spoločenskej oblasti. Cirkev vyhlasuje, že pravý pokrok nespočíva v učení a praxi komunizmu, ako je to očividné z poľutovaniahodných skúseností mnohých národov, ale v zdravých politických princípoch, ktoré sú v súlade s Božím právom, prirodzeným i pozitívnym.

Napokon vyzýva všetkých zodpovedných, aby sa usilovali prostredníctvom spravodlivosti a dobročinnnej lásky odstraňovať nespravodlivé podmienky občianskeho spolužitia, ktoré, žiaľ, komunizmu uľahčujú cestu.⁴⁷

Komunizmus organizovane a plánovito prenasledoval veriacich a svet mlčal. Komunizmus je bludom nášho storočia, a preto treba o ňom prehovoriť dôkladnejšie. Problém komunizmu nemožno obmedziť iba na problém ateizmu, lebo ide o celoživotný systém, a k tomuto pomýlenému systému má koncil zaujať stanovisko.

Veľmi dôležité je, aby sa poukázalo na prax komunizmu, ktorú komunizmus sám chce zatajiť. Treba ľuďom ukázať, že komunizmus spočíva na násilí, potlačovaní slobody a na vnucovanej propagande.

Láska k bratom, ktorí trpia pod komunizmom, žiada, aby sme poukázali na skutočný stav náboženstva v tých krajinách, kde vládne komunistický systém. Treba hovoriť bez preháňania, ale aj bez zamlčievania; bez nenávisti, ale aj bez strachu. Ako vieme, napokon sa však slovo komunizmus a jeho výslovné odsúdenie do koncilového dokumentu *Gaudium et Spes* nedostalo.⁴⁸ Bola za tým Moskva?

⁴⁷ *Acta Synodalia Sacrosancti concilii Oecumenici Vaticani II. Volumen IV : Periodus quarta : Pars II : Congregationes Generales CXXXIII – CXXXVII.* [Città del Vaticano] : Typis polyglottis Vaticanis, 1977, s. 716 – 717. Pozri aj ROBERTO DE MATTEI: *Druhý vatikánsky koncil : doposiaľ nenapísané dejiny*, s. 308 – 309.

⁴⁸ PAVOL HNILICA: *Moja účasť a spomienky na Druhý vatikánsky koncil.* In: *Duchovný pastier*, roč. LXXXIII, 2002, č. 9. [Zborník *Týždeň koncilu na Slovensku*, s. 419 – 432.]

Tajné stretnutie v Metz

V auguste 1962 sa uskutočnilo v Metz⁴⁹ tajné stretnutie kardinála Tisseranta s ortodoxným arcibiskupom z Jaroslavl'a, Nikodimom.⁵⁰ Ten zomrel na infarkt vo Vatikáne 5. septembra 1978 počas audiencie u pápeža Jána Pavla I. Na základe archívnych výskumov bolo zdokumentované, že Ekumenická rada cirkví bola orgánom, do ktorého sa infiltrovalo veľa kremeľských agentov a metropolita Nikodim, ktorému sa podarilo stať sa jedným z jej prezidentov, bol aj funkcionárom KGB.

Pri tejto príležitosti sa Nikodim s Tisserantom dohodli, že moskovský patriarcha prijme pápežské pozvanie, ak sa pápež zaručí, že koncil upustí od odsúdenia komunizmu.⁵¹

Sergej Bolškov vo svojich pamätiach o kardinálovi Tisserantovi a Dom Emmanuel Lanne, ktorý z nich čerpal, o tom predložili výborne zdokumentovanú rekonštrukciu.

Ústredný výbor Ekumenickej rady cirkví (ERC) sa zišiel v Paríži začiatkom augusta 1962. Vatikán bol zastúpený Johannesom Willebrandsom, ktorý sa 11. augusta stretol s Nikodimom, predstaviteľom Ruskej pravoslávnej cirkvi, hneď po tom, ako táto vstúpila do ERC v predchádzajúcom roku v New Delhi.

Nikodim smelo oslovil Willebrandsa a ihneď nastolil problém účasti ortodoxných pozorovateľov na koncile a dôrazne ho pozval prerokovať problém priamo do Moskvy.

Sergej Bolškov, spisovateľ s kontaktmi na kláštor Chevetogne, zorganizoval 18. augusta stretnutie v Metz, v Lotrinsku,

⁴⁹ Viac pozri JEAN MADIRAN: *L'accord de Metz ou pourquoi notre Mère fut muette*. Versailles : Via Romana, 2006. Jean Madiran (1920), vlastným menom Jean Arfel, francúzsky katolícky spisovateľ, zakladateľ a vydavateľ mesačníka *Itinéraires* (1956 – 1996), neskôr denníka *Présent*.

⁵⁰ Jeho občianske meno bolo Boris Georgievič Rotov.

⁵¹ FRANCESCO LAMENDOLA: *La santa Messa è di Gesù Cristo, non del clero*. Online: <http://www.academianuovaitalia.it/index.php/cultura-e-filosofia/teologia-per-un-nuovo-umanesimo/9830-di-chi-e-la-santa-messa>.

na ktorom sa s Nikodimom stretli kardinál Tisserant a Basile Krivochéine, pravoslávny arcibiskup z Bruselu.

Medzitým sa prostredníctvom sovietskeho veľvyslanca v Ankare rozvíjali kontakty medzi Kremľom a vatikánskym apoštolským delegátom v Turecku Msgr. Francescom Lardonem s cieľom dosiahnuť súhlas Moskvy s účasťou ruských katolíckych biskupov na koncile. Aj Msgr. Willebrands⁵² v dňoch 27. septembra až 2. októbra 1962 bol v Moskve,⁵³ aby rozptýlil starosti Kremľa pokiaľ išlo o postoj koncilu ku komunizmu. Po jeho návrate do Ríma kardinál Augustin Bea moskovskému patriarchátu zaslal oficiálne pozvanie. A tak 12. októbra 1962, na druhý deň po oficiálnom začiatku koncilu, ruskí pozorovatelia Vitalij Borovoj a Vladimír Kotliarov pricestovali do Ríma.

Konštantínopolský patriarcha Atenagoras, ktorý nevedel o tajných rokovaníach, bol dovedy presvedčený, že Ruská pravoslávna cirkev pozorovateľov nepošle. Zvolal svoju synodu a hoci osobne bol naklonený prijať pápežovo pozvanie, aby nenarušil panortodoxnú jednotu, vyhlásil, že nie je možné vyslať pozorovateľov do Ríma. Moskovský patriarchát teda obratne preskočil Konštantínopolský patriarchát v novej sieti vzťahov s Vatikánom. *Nasledovali bolestné obviňovania medzi pravoslávnyimi a aj obviňovania Sekretariátu, takmer akoby chcel rozdeliť pravoslávie.*⁵⁴ A tak až stretnutie Pavla VI. s Atenagorasom v januári 1964 zmiernilo napätie a umožnilo účasť pozorovateľov ortodoxných cirkví počnúc tretím zasadacím obdobím koncilu.

⁵² Johannes Gerardus Maria Willebrands (1909 – 2006), Holanďan, tajomník Sekretariátu pre jednotu kresťanov, koncilový *peritus* v roku 1964. Za kardinála bol vymenovaný 28. apríla 1969; po kardinálovi Beovi sa stal šéfom Sekretariátu pre jednotu kresťanov. V rokoch 1975 – 1983 bol v Holandsku vojenským ordinárom a arcibiskupom v Utrechte.

⁵³ IGNAZIO INGRAO: *Il Concilio Segreto. Misteri, intrighi e giochi di potere dell'evento che ha cambiato il volto della Chiesa*. Milano : Piemme, 2013, s. 206.

⁵⁴ ROBERTO DE MATTEI: *Druhý vatikánsky koncil : doposiaľ nenápisané dejiny*, s. 106.

„Rozhodnutie pozvať nekatolíkov ako pozorovateľov bolo jedným z najdôležitejších spomedzi rozhodnutí urobených v prípravnej fáze pre charakter, ktorý koncil nadobudol, a prácu, ktorú vykonal. Jeho dôsledky výrazne presahovali aj tie najoptimistickejšie očakávania. Pre mnohé aspekty prítomnosť nekatolíkov na koncile znamenala ‚koniec protireformácie‘.“⁵⁵

Arcibiskup-metropolita Ján Sokol uvádza:

Aj keď koncil ponúkol veľa nádejí, štatistiky pokoncilového obdobia sú skôr beznádejné: hromadné odchody kňazov, rehoľníkov a rehoľných sestier, úbytok povolání, vyprázdňovanie kostolov. Mnohí nazývali pokoncilovou obnovou svoje vlastné predstavy a odvolávali sa na „aggiornamento“ aj tam, kde koncil hovorí úplný opak. Sekularizmus nielen nezastal, ale rozvinul sa ešte búrlivejšie. Novinári a médiá tvoriace verejnú mienku vytvárali dojem, akoby koncil nemal riešiť iný problém než zrušenie celibátu, nerozlučiteľnosti manželstva, otázky antikoncepcie a kňazstva žien. Aj väčšina veriacich poznala skôr názory novinárov či niektorých extravagantných teológov než koncilové dokumenty. Niektorých, hoc im išlo úprimne o vec, keď videli, kam to speje, zlákal opačný extrém: uzavretý konzervativizmus, zachádzajúci až k tvrdeniam, že posledný koncil bol diablovým podvodom a posledným platným pápežom bol Pius XII. ...

Kým vonku viedla do slepej uličky teológia a prax „kresťanstva bez Kristovho kríža“, u nás sa udržiavala a rástla práve vďaka nemu. A ešte v niečom zohrala marxistická cenzúra a ideologická izolovanosť nepriamo a nechtiac cennú službu: uchránila nás pred morom pokoncilovej krízy, zľahčovania, zmätku v teológii a sviatostnej praxi, ktorá otriasala krajinami s najsilnejšou kresťanskou tradíciou, o ktorej sme tu takmer ani nevedeli.

Táto izolovanosť však neznamená, že by Slovensko stálo na okraji diania v Cirkvi. Čo pôsobil ten istý Duch normálnym spôsobom v normálnych podmienkach, to v našich mimoriadnych okolnostiach aj

⁵⁵ Tamže.

*mimoriadnymi cestami. Ale vďaka tomu istému Duchu Svätému sme aj my mali plnohodnotnú účasť na živote jedinej Cirkvi.*⁵⁶

Z petície proti komunizmu, ktorá sa napokon na rokovanie nedostala,⁵⁷ tak ostala iba prvá veta bodu 21 pastorálnej konštitúcie *Gaudium et Spes*: „Cirkev, verná Bohu i človeku, nemôže aj naďalej s bolesťou a s najväčšou rozhodnosťou nezavrňovať – ako to robila aj v minulosti – tieto zhubné nauky a spôsoby, ktoré protirečia ľudskému rozumu i všeobecnej skúsenosti a pozbavujú človeka jeho vrodenej dôstojnosti,⁵⁸ pričom len v poznámke pod čiarou odkazuje na predchádzajúce vyjadrenia Magistéria.⁵⁹

Naši biskupi Hnilica a Rusnák patrili spolu s kardinálmi Wyszyńským a Mindszentym k veľkým kritikom Casarolihu *Ostpolitiky*. K nim treba zaradiť aj známeho slovenského jezuitu a spisovateľa literatúry faktu P. Šebastiána Laba SJ.

Páter Labo, ktorý prišiel do Ríma práve počas Druhého vatikánskeho koncilu a mohol tak zblízka pozorovať situáciu na

⁵⁶ Arcibiskup-metropolita JÁN SOKOL: Druhý vatikánsky koncil a Slovensko. In: *Katolícke Slovensko 2000*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2001, s. 564 – 568.

⁵⁷ Porov. aj *Accese polemiche al Concilio sulla condanna del comunismo*. Il mancato inserimento nello Schema XIII della petizione firmata da oltre 450 Padri, avvenuto con formalità singolarmente irregolari, ha provocato una serie di ferme polemiche. [Vášnivé spory na koncile o odsúdení komunizmu. Nezaradenie petície, ktorú podpísalo viac ako 450 otcov do XIII. schémy. Stalo sa tak vďaka mimoriadne neregulárnym formalitám a vyvolalo to sériu ostrých polemík.]. In: *Il Tempo*, roč. 22, 16. novembra 1965, s. 2. (Redakčné články.)

⁵⁸ *Gaudium et Spes*. Pastorálna konštitúcia *Cirkev v súčasnom svete*, 21.

⁵⁹ Ide o túto poznámku: Porov. PÍUS XI.: Encyklika *Divini Redemptoris*, 19. marca 1937: In: *AAS* 29, 1937, s. 65 – 106; PÍUS XII.: Encyklika *Ad apostolorum principis*, 29. júna 1958: In: *AAS* 50, 1958, s. 601 – 614; JÁN XXIII.: Encyklika *Mater et magistra*, 15. mája 1961. In: *AAS* 53, 1961, s. 451 – 453; PAVOL VI.: Encyklika *Ecclesiam suam*, 6. augusta 1964: In: *AAS* 56, 1964, s. 651-653.

koncile, neskôr, v roku 1977, napísal arcibiskupovi Agostinovi Casarolimu „otvorený list“. Mal 62 strán a týkal sa práve tejto jeho diplomatickej činnosti. V ňom vysoko hodnotil zásluhy arcibiskupa Casaroliho v slobodnom svete, ale vzhľadom na jeho činnosť v komunistických krajinách na faktoch dokazoval, že tu platí pravý opak, teda jasný neúspech jeho tzv. *Ostpolitik*, aj keď ju robil *in bona fide*...⁶⁰

Šebastián Labo v roku 1992 v *Katolíckych novinách* o vatikánskej *Ostpolitike* napísal: *Namiesto akejkoľvek polemiky uvediem mienku troch kardinálov o diplomatickej činnosti A. Casaroliho vo východnej Európe. Tí mali nielen prehľad o situácii Cirkvi vo svojich krajinách, ale niesli za ňu i veľkú zodpovednosť. Dvaja z nich sú už vo večnosti. V auguste [roku 1992] zosnulý pražský kardinál Tomášek pri jednej príležitosti v Ríme, krátko nato, ako monsignora A. Casaroliho v jeho diplomatickej funkcii zodpovedného za rokovania s Prahou a inými východnými krajinami nahradil monsignor Luigi Poggi, vyjadril radosť nad touto zmenou a doslovne o. i. povedal: ‚Chvála Bohu, že sa tak stalo. Monsignor Poggi hovorí so svojimi partnermi otvorene, dokonca udrel i po stole, keď ich usvedčil z klamstva. Nehrá sa iba na diplomata ako jeho predchodca, ktorý nerozumel našej situácii a svojimi kompromismi ju iba sťažoval.‘ Pritom bolo treba vidieť svätý hnev kardinála Tomáška, energického pastiera svojho stáda.*

Druhým kardinálom, ktorý veľmi kriticky posudzoval nešťastnú a škodlivú politiku A. Casaroliho, nebol nik iný ako poľský prímás kardinál Stefan Wyszyński. História raz prinesie na svetlo Božie, čo sa všetko medzi nimi odohralo. Obmedzím sa iba na jeden dobre známy fakt. Na jar roku 1974 priletel arcibiskup Agostino Casaroli do Poľska, kde chcel rokovať s komunistickými predstaviteľmi o situácii Cirkvi, a to bez ohľadu na názor poľského episkopátu a hlavy poľskej Cirkvi

⁶⁰ Celý text listu P. Šebastiána Laba SJ v slovenčine (originál je v nemčine) je uverejnený v zborníku *Fidei et Patriæ : jubilejník na počesť 80. narodenín Františka Vnuka*, s. 689 – 741. Pozri aj PETER SOKOLOVIČ: *Premiéro mal preda pravdu : rozhovor s P. Šebastiánom Labom SJ*. Bratislava : Post Scriptum, 2015, s. 113 – 179.

kardinála Wyszyńského. (Nezabúdajme, že polozenie Cirkvi v Poľsku a postavenie jej hierarchie sa nedalo porovnať so situáciou v Česko-Slovensku.) Asi na štvrtý deň pobytu arcibiskupa Casaroliho, ktorého na letisko neprišiel pozdraviť ani jeden poľský biskup, usporiadali vládni činitelia recepciu na jeho počesť. Pozvali na ňu niekoľkých biskupov a, pravdaže, aj kardinála Wyszyńského.⁶¹ Kardinál do posledného momentu na toto pozvanie nereagoval, čo sa nemilo dotklo hostiteľov. Recepcia sa začala bez kardinála. Keď bola v najlepšom, zrazu sa v sále objavil kardinál Wyszyński. Jeho prvé kroky, ako aj rozhovor však nepatrili vatikánskemu diplomatovi, ale hostiteľom. Bolo to gesto síce málo sympatické, ale veľa hovoriace. Diplomat z Vatikánu si mal uvedomiť, že ak chce rokovať o situácii Cirkvi v Poľsku, tak najprv má hovoriť s jej pravými predstaviteľmi, a nie s jej nepriateľmi, ako to robieval v iných krajinách východného bloku. Sapiienti sat.

Tretím cirkevným hodnostárom, ktorý sa dostal do sporu s arcibiskupom A. Casarolim a navyše pocítil škodlivý zásah jeho diplomacie, nebol nik iný ako bývalý arcibiskup z Krakova, kardinál Karol Wojtyła. V čase, keď sa na Slovensku podarilo vatikánskej diplomacii dosiahnuť (na nátlak vládnych činiteľov), že jeden slovenský tajný biskup (Ján Chryzostom Korec SJ) nesmel udeľovať kňazské svätenia, prišiel na pomoc našej Cirkvi krakovský arcibiskup. Karol Wojtyła sa vtedy rozhodne postavil proti tvrdeniu Agostina Casaroliho: „Slovensko nie je v kompetencii Krakova!“ Na to mu Karol Wojtyła odpovedal: „Ja som biskupom Katolíckej cirkvi a tam, kde jej biskupi nemôžu vykonávať svoje normálne povinnosti, navyše kde sú diecézy bez biskupov, je mojou povinnosťou tejto Cirkvi pomáhať.“

Myslím si, že stačia tieto mienky troch kardinálov z bývalej komunistami duchovne zotročenej strednej a východnej Európy, aby vyvrátili naivné konštatovanie kohokoľvek, kto chce umele konštruovať teóriu

⁶¹ Z tohto obdobia pochádza známy výrok poľského prímasa: „Vir casaroliensis non sum“ [„Nie som Casaroliho človek“]. POROV. KARL JOSEPH HUMMEL: *Der Heilige Stuhl, deutsche und polnische Katholiken 1945 – 1978*. Bonn : Friedrich Ebert Stiftung; Archiv für Sozialgeschichte, 45, 2005, s. 172.

a mýty o vynikajúcej činnosti kardinála Agostina Casaroliho v bývalých komunistických krajinách a jeho tzv. Ostpolitik.⁶²

K blízkym spolupracovníkom arcibiskupa Casaroliho v jeho úlohe emisára Svätej stolice v strednej a východnej Európe patrili aj P. Ján Bukovský SVD⁶³, neskorší titulárny arcibiskup a apoštolský nuncius. O svojej práci po boku hlavného aktéra vatikánskej *Ostpolitiky* šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov 20. storočia vydal svoje svedectvo v knihe *Spomienky spoločníka*.⁶⁴

P. Ján Bukovský prišiel do Bratislavy aj v roku 1976, aby tajnému biskupovi Jánovi Ch. Korcovi práve 24. augusta, na deň 25. výročia jeho biskupskej vysviacky, tlmočil, že Vatikán si neželá, aby tajne svätzil kňazov. „On (Bukovský) mi zopakoval žiadosť, ktorú už tlmočil monsignor Poggi – zdržanlivosť *quoad potestatem ordinis*, aby som nikoho nesvätil, a to v záujme ďalších rokovaní a dohôd.“⁶⁵

⁶² ŠEBASTIÁN LABO: Aká bola vatikánska východná politika? In: *Katolícke noviny*, roč. 107, 1992, č. 50, s. 7.

⁶³ Ján (John) Bukovský, pôvodným menom Ján Fukna, sa narodil 18. januára 1924 v Cerovej. Študoval u verbistov v Nitre a stal sa členom tejto rehole. Maturoval v Bratislave v roku 1945. V roku 1947 odišiel do USA, kde absolvoval štúdium teológie v Techny, v štáte Illinois. Za kňaza bol vysvätený 3. decembra 1950. Po ďalších štúdiách v USA a v Pápežskom biblickom ústave v Ríme zastával významné funkcie v ústredí rehole. Od roku 1968 bol tlmočníkom delegácií Svätej stolice pri rokovaníach s vládou Č-SSR. V roku 1973 sa P. Ján Bukovský SVD stal trvalým pracovníkom Štátneho sekretariátu Svätej stolice v Rade pre mimoriadne cirkevné záležitosti, kde postupne prevzal oddelenie pre Česko-Slovensko, Maďarsko, Rumunsko, Nemeckú demokratickú republiku, Bulharsko a Albánsko. Dňa 13. októbra 1990 ho v Bazilike sv. Petra vysvätil za biskupa štátny sekretár Agostino Casaroli. Ako apoštolský nuncius pôsobil v Rumunsku (do roku 1994) a potom ako predstaviteľ Svätej stolice v Rusku (do konca januára 2000). Zomrel 18. decembra 2010 v Techny (IL).

⁶⁴ JÁN BUKOVSKÝ: *Spomienky spoločníka*. Nitra : Spoločnosť Božieho slova, 2006. 146 s.

⁶⁵ JÁN CHRYZOSTOM KOREC: *Od barbárskej noci : zv. III. Na slobode*. 1. vyd. Bratislava : Lúč, 1993, s. 179.

Podľa arcibiskupa Jána Bukovského k predstaviteľom *Ostpolitiky* Vatikánu patrili aj pápež Ján Pavol II.⁶⁶ Dnes je známe a publikované, že tajné vysviacky slovenských kňazov sa konali aj v Krakove, kde v tých časoch bol arcibiskupom Karol Wojtyła. Bolo to v tých istých rokoch, keď arcibiskup Agostino Casaroli chodieval rokovať s česko-slovenskými komunistami, teda určite to nebola *Ostpolitika* Casaroliho typu. *Ostpolitika* v podaní Jána Pavla II. mala úplne iný charakter a priority, jej cieľom nebolo získať maličké ústupky od komunistov za cenu faktického legitimizovania ich moci, ale naopak, postupne likvidovať komunistickú moc.⁶⁷

V Krakove v tom čase boli vysvätení viacerí slovenskí saleziáni: **Anton Baník** (1928 – 2015), **Bohuslav Mošať** (1934), **Jozef Sobota** (1928 – 2020) – 17. augusta 1964. Vysvätil ich pomocný krakovský biskup Julian Groblicki.⁶⁸ Ďalšími boli: **Jozef Kaiser** (1928 – 2002) – 4. februára 1965⁶⁹, **Ján Pivarník** (1929 – 2009) – 17. augusta 1965⁷⁰, **Alojz Masný** (1928 – 2016) – 28. augusta 1965, **Jozef Kutarňa** (1950) a **Ján Zauška** (1946) – 24. augusta 1977⁷¹, **Jozef Dömény** (1947) – 7. marca 1981, **Jozef Krušac** (1951) –

⁶⁶ *Tamže*, s. 14, 59.

⁶⁷ Podrobnejšie pozri EMÍLIA HRABOVEC: *Slovensko a Svätá stolica v kontexte vatikánskej východnej politiky (1962 – 1989)*. 2., rozš. a dopl. vyd. Bratislava : Lúč, 2017. 562 s.

⁶⁸ ANTON BANÍK: V rôznorodosti národov sa odráža krása Cirkvi. In: MARIAN SZCZEPANOWICZ (ed.): *Kuriéri Božieho slova : skúsenosť a dar*. Bratislava : Spoločenstvo Fatima, 2017, s. 282.

⁶⁹ MILAN S. ĎURICA: Kaiser, Jozef SDB. In: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava : Lúč, 2003, stĺp. 630 – 631.

⁷⁰ MARIAN SZCZEPANOWICZ (ed.): *Kuriéri Božieho slova*, s. 128.

⁷¹ Rozhovor s Jozefom Kutarňom 22. októbra 2021.

7. marca 1981 a **Jozef Lančarič** (1952) – 16. augusta 1982.⁷² Troch slovenských saleziánov vysvätil aj pomocný biskup diecézy Siedlce Václav Skomorucha: **Štefana Urbana** (1945) – 25. apríla 1973, **Aurela Menkeho** (1944) – 5. februára 1978 a **Júliusa Obonyu** (1946 – 2017) – 6. apríla 1978.⁷³

Tajné vysviacky v Poľsku dosiahli vďaka kontaktom biskupa Hnilicu v Poľsku aj jezuiti: **Emil Váni** (1943), **Ivan Bunček** (1934) – 30. decembra 1979 a **Ján Michal** (1933 – 2001) s **Ladislavom Cmentosom** (1952) – 16. februára 1980 vrocľavským arcibiskupom Henrykom Gulbinowiczom.⁷⁴

Rudolfa Fibyho (1946 – 2014) zo Spoločenstva Fatima vysvätil v Krakove 12. februára 1978 pomocný biskup Karola Wojtyľu Stanislav Smoleński; redemptoristu **Michala Zamkovského** (1948) vysvätil 21. mája 1980 v Zakopanom krakovský arcibiskup František Macharski a Albín Maľysiak, pomocný biskup kardinála Macharského, vysvätil 4. septembra 1980 za kňaza slovenského lazaristu **Jozefa Garaja** (1949).⁷⁵

Kardinál Wyszyński 24. augusta 1976 vysvätil za kňaza slovenského piaristu **Františka Vikartovského** (1953) a o rok neskôr, 13. augusta 1977, jeho spolubrata **Alojza Hanzela**,⁷⁶ kapucína **Jozefa Konca** (1958) vysvätil 26. júla v Serpeliciach biskup diecézy Siedlce Jan Mazur.⁷⁷

⁷² EVA VYBÍRALOVÁ: *Untergrundkirche und geheime Weihen : eine kirchenrechtliche Untersuchung der Situation in der Tschechoslowakei 1948 – 1989* : disertační práce. Praha : Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, 2017, s. 178.

⁷³ *Tamže*, s. 191.

⁷⁴ MARIAN SZCZEPANOWICZ (ed.): *Kuriéri Božieho slova*, s. 126 – 127.

⁷⁵ EVA VYBÍRALOVÁ: *Untergrundkirche und geheime Weihen*, s. 181 – 182.

⁷⁶ *Tamže*, s. 183.

⁷⁷ JOZEF KONC: Bol som vysvätený v Siedleckej diecéze. In: MARIAN SZCZEPANOWICZ (ed.): *Kuriéri Božieho slova*, s. 289 – 290.

Varšavský pomocný biskup Bronisław Dąbrowski vysvätil tiež najmenej troch slovenských kňazov: **Antona Bezáka** SVD (1926) – 9. septembra 1977, **Petra Dominika Žaloudeka** OFMCap. (1958) v roku 1982, **Štefana Macuru** OFMCap. (1958) – 29. októbra 1987 a **Marka Fidela Pagáča** OFMCap. (1960) – 14. augusta 1988.

Čenstochovský biskup Štefan Bareła v roku 1978 vysvätil za kňazov štyroch slovenských kapucínov: **Jána Otrubu** (1954), **Juraja Tomáša Stanislava** (1949) – 9. augusta a **Ferdinanda Huberta Müllera** (1924 – 2000) spolu s **Františkom Deziderom Albertym** (1954) – 11. novembra.⁷⁸

Už spomenutý biskup Skomorucha vysvätil aj osem členov z Hnutia Nazaret: **Jána Holbíka** (1962) a **Jozefa Galloviča** (1961) – 26. augusta 1987 v Zakopanom; **Štefana Barillu** (1962) a **Jána Krajčíka** (1964) – 24. mája 1988; **Petra Vychlopeňa** (1965) a **Pavla Žembu** (1961) – 9. októbra 1989; **Pavla Kadučáka** (1965) a **Vincenta Dzurňáka** (1955) – 4. decembra 1989 v Siedlciach.⁷⁹

Historicky prvé tajné vysviacky slovenských kňazov v Poľsku vykonal Lucjan Bernacki, pomocný biskup kardinála Stefana Wyszyńskiego v Hniezdne. **Štefana Horváta** SVD (1926 – 2003) vysvätil 23. decembra 1958 a **Róberta Bórica** SVD (1927 – 2015) spolu s P. **Jozefom Šabom** SVD (1926 – 2010) 21. mája 1960.⁸⁰

⁷⁸ EVA VYBÍRALOVÁ: *Untergrundkirche und geheime Weihen*, s. 187.

⁷⁹ *Tamže*, s. 190 – 191.

⁸⁰ *Tamže*, s. 173. Róbert Bórik a Jozef Šabo začali noviciát verbistov v Nitre v roku 1947, 4. septembra 1948 zložili prvé sľuby. Po Barbarskej noci 4. mája 1950 boli odvečení z Nitry do koncentračného tábora/kláštora v Podolínci. Odtiaľ narukovali do PTP (pomocných technických práporov), kde boli do konca roka 1953. Od predstavených poľskej provincie dostali prísľub, že môžu prísť doštudovať do Poľska. Po tomto prísľube odišli ilegálne do Poľska v roku 1957, tu sa ukrývali a študovali. Na žiadosť česko-slovenskej strany bolo po nich v Poľsku vyhlásené celoštátne pátranie. Zámer emigrovať do Švédska a ísť pracovať do ďalekých misií sa J. Šabovi nepodaril. V prístave v Gdyni bol 14. októbra 1962 zatknutý, 11. októbra 1963 ho súd vo Varšave odsúdil na jeden rok, ktorý však už mal odsedený vo väzbe. R. Bórik sa po

O tajných vysviackach slovenských kňazov v Poľsku píše aj George Weigel v obsiahlom diele (944 strán) s názvom *Svedok nádeje. Životopis pápeža Jána Pavla II.*

Kardinál Wojtyła nikdy nepochyboval o dobrých zámeroch Ostpolitiky Pavla VI. a určite vedel o pápežovom osobnom konflikte, keď mu na jednej strane srdce našepkávalo, aby bránil perzekvovanú Cirkev, a na strane druhej mu rozum vrazil, aby sa riadil politikou salvare il salvabile, ktorá ako raz povedal arcibiskupovi Casarolimu, nebola politikou slávy. Krakovský arcibiskup sa tiež nazdával, že jeho povinnosťou je prejavovať solidaritu s prenasledovaným a hlboko raneným susedom, Cirkvou v Československu, kde sa situácia počas novej vatikánskej Ostpolitiky značne zhoršila. Kardinál Wojtyła spolu s pomocným biskupom Julianom Groblickým preto tajne svätili kňazov pre službu v Československu napriek tomu (a možno práve preto), že Svätá stolica zakázala tajným biskupom svätiť kňazov v tejto krajine.

Tajné ordinácie v Krakove sa vždy uskutočňovali s výslovným dovolením kandidátovho nadriadeného – biskupa, v prípade členov rehoľných rádov provinciála. Bolo treba vymyslieť „bezpečnostný systém“. V prípade saleziánskych bratov sa používal systém roztrhnutého listu. List, ktorým sa potvrdzovala ordinácia, sa roztrhol napoly. Kandidát, ktorý musel preklznuť cez hranicu, priniesol jednu polovicu listu do Krakova, zatiaľ čo druhú polovicu poslali po tajnom kuriérovi saleziánskemu nadriadenému v Krakove. Keď obe polovice k sebe pasovali, ordinácia sa uskutočnila v arcibiskupskej rezidencii na

zatknutí spolubrata J. Šaba sám prihlásil na políciu, bol vypočúvaný, no uväznený nebol. V septembri 1964 oboch pátrov, ako aj tretieho, Štefana Horvátha SVD, ktorý bol v Poľsku tiež ilegálne, vydali do Č-SSR. Krajský súd v Bratislave J. Šaba odsúdil na jeden rok, R. Bórika na deväť mesiacov. Po prepustení obaja robili v robotníckych profesiách, až do politického odmäku v roku 1968. J. Šabo bol od roku 1969 v pastorácii v Bánovciach nad Bebravou a v Nitre, v rokoch 1975 – 1995 bol farárom v Terchovej. R. Bórik odišiel v roku 1968 do Rakúska. Na Slovensko sa vrátil v roku 1990. (Viac pozri TOMÁŠ GERBÓC – MARTIN LACKO: Šesť rokov v poľskom podzemí : ilegálna cesta rehoľníkov Štefana Horvátha SVD, Jozefa Šaba SVD a Róberta Bórika SVD za kňazstvom. In: *Pamäť národa*, roč. 10, 2014, č. 1, s. 46 – 62.

Františkánskej 3. Kardinál Wojtyła o týchto ordináciách Svätú stolicu neinformoval. Nepokladal ich za prejav neposlušnosti voči Vatikánu, ale za svoju povinnosť voči trpiacim spoluveriacim. A zrejme si neželal problémy, ktorých riešenie by nebolo bezbolestné ani pre jednu stranu. Možno si myslel, že Svätá stolica a pápež o tom vedia, spoliehajú sa na jeho rozvahu a diskrétnosť a hádam aj vítajú tento bezpečnostný ventil, ktorý bol v čoraz neznesiteľnejšej situácii priam nevyhnutný.⁸¹

Ak mal teda arcibiskup Ján Bukovský na mysli podiel pápeža Jána Pavla II. na páde Berlínskeho múru a komunizmu v Európe a toto bolo podľa neho *Ostpolitikou* pápeža Jána Pavla II., tak s tým sa dá len súhlasiť.⁸²

Dnes je to už len história. Bude nám učiteľkou života aj dnes, keď skoro v celom svete žijeme v časoch kovidizmu, zdravotníckej diktatúry? A čo povie nášmu svetu Katolícka cirkev? Bude aj naďalej ako mystické Telo Kristovo *Svetlom národov*, ako si želali konciloví otcovia?⁸³

⁸¹ GEORGE WEIGEL: *Svedok nádeje: Životopis pápeža Jána Pavla II.*, s. 229 – 230.

⁸² O tajných vysviackach slovenských kňazov v Poľsku pozri aj RAFAŁ ŁATKA – MIROSLAW SZUMIŁO (eds.): *Kardinál Stefan Wyszyński: zápisky z väzenia*. Trnava: Dobrá kniha, 2021. 412 s.

⁸³ SVETLOM NÁRODOV je Kristus. Preto tento posvätný koncil, zhromaždený v Duchu Svätom, veľmi túži ohlasovaním evanjelia každému stvoreniu (porov. Mk 16, 15) osvietiť ľudí Kristovým jasom, ktorý žiari na tvári Cirkvi. Keďže však Cirkev je v Kristovi akoby sviatosťou, čiže znakom a nástrojom dôverného spojenia s Bohom a jednoty celého ľudstva, chce – pokračujúc v diele predchádzajúcich koncilov – jasnejšie vysvetliť svojim veriacim i celému svetu svoju podstatu a svoje univerzálne poslanie. Podmienky našich čias robia túto povinnosť Cirkvi ešte naliehavejšou, aby všetci ľudia, ktorých dnes užšie spájajú rozličné spoločenské, technické a kultúrne zväzky, dosiahli aj úplnú jednotu v Kristovi (dogmatická konštitúcia Druhého vatikánskeho koncilu *Lumen gentium*, č. 1).

Petícia proti komunizmu, o ktorej Druhý vatikánsky koncil nerokoval.

Infrascripti Patres Conciliares reventer petunt ut, post paragraphum N. 19 Schematis „De Ecclesia in mundo huius temporis“ quae agit de problemate atheismi, addatur nova eaque congrua paragraphus quae agat ex professo de problemate communismi.

A. Rationes positivae, que urget additametm petitum

1. In periodo praeparatoria Concilii constat circiter 600 Patres postulasse ut de communismo ageretur. In hoc sensu nonnulli Patres locuti sunt et scripserunt perdurante III sessione; item in IV sessione. Atqui omnino insufficiens habendus est n. 19 quippe cum atheismus sit quidem ex unius fundamentalibus erroribus communismi, at nos unicus neque communismi proprius et exclusivus. Unde, etiamsi communismus, hypothetice loquendo, non esset atheus, respuendus nihilominus esset ob negationem aliarum veritatum fundamentalium ordinis naturalis (v. g. spiritualitas et immortalitas animae, dignitatis personae humanae; libertas in re religiosa, associationis, informationis etc.; ius proprietatis et hereditatis, conceptio Status totalitarii etc.).

2. Concilia debent detergere et proscribere errores quales in concreta realitate, et non in abstracto, serpunt suo quodque tempore. Atqui hodie forma periculosissima et virulentissima sub qua veluti incarnatur et operatur atheismus est „communismus“. Proinde de communismo, et quidem sub suo explicito nomine quemadmodum factum est in Enc. *Divini Redemptoris* Pii XI, f. r. Concilio Vaticano II. agendum est.

3. Concilium Vaticanum II habet characterem eminenter *pastoralem*. Sed numquid aliud problema magis pastorale invenitur, quam problema impediendi quominus fideles per communismum athei evadant? Permulti enim censent se, cum athei non sint, posse communismo adhaerere.

4. Concilium in schemate XIII agere intendit de problematibus *mundialibus* (v. g. familia, fames, bellum, incrementum demographicum etc.). Sed mundiale existimandum est iam in facto, et adhuc magis in periculo proxime futuro, phoenomenon communismi, qui plusquam dimidiam partem mundi opprimit.

5. Concilium intendit promovere „l'aggiornamento“ ut dicitur, doctrinae et praxis Ecclesiae. Ergo facere non potest quin iudicium suum sollemne proferat de hoc actualissimo problemate.

6. Fideles expectant ut Concilium clarissime et maximo ro-bore loquatur de hoc argumento, ut tollantur e sinu Ecclesiae dubia, incertitudines, fallaciae circa possibilitatem concordiae inter communismum et christianismum.

7. Centena et centena millia eorum, qui persecutionem passi sunt aut patiuntur ex parte communismi – catholici, orthodoxi, protestantes, iudaei, asseclae cuiusvis religionis – expectant a Concilio solatium quoddam et solidaritatem: en valor *oecumenicus* petiti additamenti.

B. Rationes negativae quae, ex adverso, identidem exigunt petitum addmitamentum

1. Si Concilium de communismo sileret, silentium hoc, in mente fidelium, aequipararetur, iniusta quidem sed fatali consequentia, tacitae abrogationi eorum omnium quae contra communismum dixerunt et scripserunt recentiores Summi Pontifices, necnon et condemnationum pluries a S. Officio irrogatarum. Damnum psychologicum inde secuturum, necnon et despectus Magisterii Ecclesiae, esset immensi ponderis. Insuper

Ecclesiae argui facile posset de opportunitatis studio, de falso timore, de maiore praeoccupatione erga iudaeos quam erga christianos persecutioni obnoxios.

2. Communismus ardentem exoptat et expectat silentium Concilii: quod profecto gravem significationem habet. Nemo dubitare potest per ingentem operam propagationis communismum in sui favorem silentio Concilii abusurum fore, cum lugenda confusione idearum apud fideles.

3. Quemadmodum, gravi quidem iniuria, hodie a nonnullis accusatur Pius XII v. m. de silentio erga victimas nazismi, sic post Concilium, iure meritoque, accusaretur Collegium Episcopale de silentio erga victimas communismi.

C. Solvuntur difficultates contra additamentum

1. Dicunt: est superfluum agere de communismo, cum de eo iam egerint recentiores Romani Pontifices.

Resp. Non est superfluum, quia maiorem vim et efficaciam tribuit argumento consensus sollemnis totius Concilii. Ceterum Concilium nostrum etiam de aliis rebus, iam a RR. Pontificibus tractatis, tractat.

2. Dicunt: est damnosum pro christianis sub communismo gementibus.

Resp. Fieri non potest ut christiani Ecclesiae silentii maiorem poenam habeant in posterum, quam ea quam nunc habent. Ceterum: *a)* id expresse petierunt Patres qui persecutionem passi sunt; *b)* Ecclesia debitor est veritatis, quando necessarium est, etiam cum sui ipsius detrimento temporali; *c)* probabilius communismus, si de eo agat sollemniter Concilium, aliquem concipiet timorem ratione opinionis publicae mundialis.

Infrascripti Patres specimen quoddam petiti additamenti examini Secretariae Generalis Concilii reverenter subiiciunt. Gratias denique agunt plurimas.

Romae, die 29 septembris 1965

Slovenský preklad

Dolupodpísaní konciloví otcovia úctivo žiadajú, aby sa za bod 19 v schéme *Cirkev v súčasnom svete*, ktorá sa vyjadruje k problému ateizmu, pridal nový vhodný paragraf, ktorý by sa výslovne venoval komunizmu.

A. Vyžadujú si to pozitívne dôvody

1. V predprípravnej fáze koncilu okolo 600 otcov žiadalo, aby sa koncil zaoberal komunizmom. V tomto zmysle sa vyjadrili viacerí významní otcovia aj písomne počas III., ako aj IV. sekcie. No za celkom nedostatočné sa pokladá znenie č. 19, lebo aj keby ateizmus bol naozaj jedným zo základných omylov komunizmu, ak nie jediným, zaiste je komunizmu vlastný a výlučný. Preto aj keby komunizmus, hypoteticky povedané, nebol ateistický, jednako je potrebné ho zavrhnúť pre popieranie iných základných právd prirodzeného poriadku (napr. duchovnosť a nesmrteľnosť duše, dôstojnosť ľudskej osoby, sloboda vo veci náboženstva, združovanie, informovanie atď.; právo na súkromné vlastníctvo a dedičstvo, pojem totalitného štátu atď.).

2. Koncily musia očistiť a odsúdiť omyly, ktoré sa v konkrétnej realite, nie iba abstraktne, šíria vo svojom čase. Dnes sa ateizmus a komunizmus šíria veľmi nebezpečným a veľmi brutálnym spôsobom, vteľujú sa a pôsobia. Komunizmom, ako aj jeho explicitným názvom, o ktorom sa jasne vyjadruje encyklika *Divini Redemptoris* pápeža Pia XI., šťastne panujúceho, sa bezpodmienečne musí zaoberať aj Druhý vatikánsky koncil.

3. Ak Druhý vatikánsky koncil má výlučne pastoračný charakter, je ešte nejaký dôležitejší pastoračný problém než zabrániť, aby sa veriaci prostredníctvom komunizmu stávali ateistami? Veľmi mnohí vskutku veria, že môžu byť stúpenkami komunizmu, lebo nie sú ateisti.

4. Koncil sa v XIII. schéme chce zaoberať svetskými a pozemskými problémami (napr. rodina, hlad, vojna, demografický

nárast obyvateľstva atď.). V skutočnosti už teraz, a ešte viac v blízkej budúcnosti, vidíme ako svetské a pozemské nebezpečenstvo práve fenomén komunizmu, ktorý trápi a utláča viac ako polovicu sveta.

5. Koncil zamýšľa zrealizovať *aggiornamento*, ako sa hovorí, aby sa stalo náukou a praxou Cirkvi. Nebude to môcť urobiť, ak neprednesie slávnostne svoj výrok o tomto veľmi naliehavom a aktuálnom probléme.

6. Veriaci očakávajú, že koncil sa jasne a razantne vyjadrí k tomuto argumentu, aby sa tak z lona Cirkvi odstránili pochybnosti, neistoty a podvody o možnom spolunažívaní medzi komunizmom a kresťanstvom.

7. Stovky a státisíce tých, ktorí sú prenasledovaní alebo trpia pod komunizmom – katolíci, pravoslávni, protestanti, židia, príslušníci akýchkoľvek náboženstiev –, očakávajú od koncilu podporu a solidaritu: hľa, to by bola *ekumenická* hodnota požadovaného doplnenia.

B. Negatívne dôvody, ktoré si napriek tomu vyžadujú toto doplnenie

1. Ak by koncil mlčal o komunizme, toto mlčanie by sa v myšliach veriacich rovnalo tichému popretiu všetkého toho, čo poslední pápeži proti komunizmu povedali a napísali, ako aj popretiu viacnásobného odsúdenia Svätým oficiom. Psychologické škody, ktoré by z toho vzišli, ako aj pohrdanie Učiteľským úradom Cirkvi, by boli obrovské. Okrem toho by Cirkev mohla byť ľahko obvinená z oportunistu, z väčšej starostlivosti o židov než o kresťanov vystavených prenasledovaniu.

2. Komunizmus si vrúčne želá a očakáva mlčanie na koncile: a to má zaiste veľmi dôležitý význam. Niet pochyb, že komunizmus by prostredníctvom ohromnej propagandy obrátil vo svoj prospech koncilové mlčanie žalostným zmätením myslí veriacich.

3. Ako mnohí celkom neprávom obviňujú blahej pamäti Pia XII. z mlčania k obetiam nacizmu, tak po koncile by sa oprávnenne obviňovalo biskupské kolégium z mlčania k obetiam komunizmu.

C. Navrhované riešenia ťažkostí, ktoré sú proti doplnkom

1. Hovorí sa: Je zbytočné zaoberať sa komunizmom, lebo o ňom už hovorili nedávni pápeži.

Odpoveď: Nie je to zbytočné, lebo spoločné slávnostné vyhlásenie celého koncilu dá tomuto argumentu väčšiu silu a účinnosť. Okrem toho koncil rokuje aj o iných našich veciach, ktorými sa zaoberali pápeži aj v minulosti.

2. Hovorí sa: Poškodí to kresťanov, ktorí trpia pod jarmom komunizmu.

Odpoveď: Kresťania umlčanej Cirkvi už nemôžu viac trpieť, než ako trpia dnes. Okrem toho: a) Otcovia, ktorí trpeli a boli prenasledovaní, to výslovne žiadajú; b) Cirkev, keď je to nevyhnutné, musí hovoriť pravdu, aj keď je to na jej škodu v danom čase; c) Ak bude koncil o komunizme slávnostne rokovať a vyjadrí sa k nemu, je pravdepodobné, že komunizmus zmení svoje správanie vzhľadom na verejnú mienku vo svete.

Podpísaní otcovia túto petíciu v hlbokoj úcte predkladajú Generálnemu sekretariátu koncilu a vyslovujú veľkú vďaku za pozornosť.

Rím 29. septembra 1965

Vzhľadom na chúlitosť argumentu nepublikujeme mená signatárov, ale uvádzame len ich počty podľa geografickej príslušnosti v abecednom poradí:

Alžírsko 1; Anglická Guyana 1; Anglicko 3; Angola 2; Arábia⁸⁴ 2; Argentína 10; Austrália 5; Basutoland (dnešné Lesotho) 2; Belgicko 3; Bolívia 2; Brazília 25; Burundi 1; Česko-Slovensko 1; Čile 4; Čína 30⁸⁵; Egypt 4; Ekvádor 7; Falklandské ostrovy 1; Filipíny 3; Francúzska Guayana 1; Francúzsko 13; Gabon 1; Gambia 1; Grécko 4, Guatemala 2; Haiti 3; Honduras 3; India 19; Indonézia 2; Irak 3; Juhoafrická republika 4; Juhoslávia 2; Kambodža 1; Kamerun 2; Kanada 7; Keňa 3; Kolumbia 23; Kongo 3; Kórea 3; Kostarika 2; Kuba 2; Libanon 2; Líbya 1; Litva 1; Lotyšsko 1; Luxembursko 1; Madagaskar 4; Malajzia 1; Maroko 1; Martinik 1; Mexiko 13; Mozambik 3; Nemecko 2; Nigéria 2; Nikaragua 1; Nová Guinea 3; Ostrov Reunion 1; Pakistan 1; Palestína 2; Panama 2; Paraguaj 4; Peru 9; Poľsko 1; Polynézia 1; Portugalsko 4; Rakúsko 1; Rwanda 2; Salvádor 2; Seychely 1; Sierra Leone 1; Somálsko 1; Sudán 1; Sýria 3; Španielska Guinea 1; Španielsko 18; Taliansko 103; Tanzánia 6; Thajsko 3; Uganda 2; Uruguaj 1; USA 6; Venezuela 2; Vietnam 6; Zambia 1.

⁸⁴ Ide tu o biskupov z Arabského vikariátu, ktorý bol založený pápežom Levom XIII. v roku 1889 so sídlom v Abú Zabí.

⁸⁵ Čínsku cirkev na Druhom vatikánskom koncile zastupovalo päťdesiatdeväť biskupov, a to takto: šesť biskupov z Taiwanu, štyria vyhostení čínski biskupi, západní misionárski biskupi (vyhostení z Číny desať rokov predtým) a biskupi z Hongkongu a Macaa. Týchto päťdesiatdeväť biskupov vytvorilo súdržnú skupinu, ktorá zostala aktívna počas celého koncilu a identifikovala sa pod názvom *Coetus Episcoporum Sinesium*. WILLIAM DE CARLO: I Papi e la Cina Comunista: dalla nascita della Chiesa Patriottica al Concilio Vaticano II. On line: <https://www.policlic.it/la-nascita-della-chiesa-patriottica-e-il-concilio-vaticano-ii/>. Pozri aj ELISA GIUNIPERO: *Chiesa cattolica e Cina comunista. Dalla rivoluzione del 1949 al Concilio Vaticano II*. Brescia : Morcelliana, 2007. 256 s.

Žiaľ, výzva prezentovaná skupinou otcov *Coetus Internationalis Patrum* bola v rámci pripomienok, ktoré dostali konciloví otcovia ráno 13. novembra 1965, úplne ignorovaná.⁸⁶

Petícia⁸⁷ bola prvýkrát uverejnená v *Bollettino Diocesano di Segni*. Gavignano : Scuola tipografica, december 1965, s. 95 – 98. Taliansky preklad publikoval biskup LUIGI MARIA CARLI: *Il comunismo e il Concilio Vaticano II*. In: GIOVANNI SCANTAMBURLO: *Perché il Concilio non ha condannato il comunismo? Storia di un discusso atteggiamento*. Roma : L'Appennino, 1967, s. 179 – 226. Pozri aj *Il Concilio Vaticano II*. Notiziario n. 71. In: *La Civiltà Cattolica* (Roma), roč. 116, 1965, č. 2767, s. 494 – 495.⁸⁸

Tento dokument sa nachádza aj v zbierke koncilových zápisníc *Acta Synodalia Sacrosancti concilii Oecumenici Vaticani II. Volumen IV : Periodus quarta : Pars II : Congregationes Generales CXXXIII – CXXXVII*. [Città del Vaticano] : Typis polyglottis Vaticanis, 1977, s. 898 – 900.

⁸⁶ LUIGI MARIA CARLI: *Il comunismo e il Concilio Vaticano II*. In: GIOVANNI SCANTAMBURLO: *Perché il Concilio non ha condannato il comunismo? Storia di un discusso atteggiamento*. Roma : L'Appennino, 1967, s. 226. Jeden podpis za Česko-Slovensko je určite biskupa Róberta Pobožného, ktorý našiel odvahu a podpísal petíciu iniciovanú konzervatívnou skupinou *Coetus Internationalis Patrum* okolo biskupov Luigiho Carliho z talianskej diecézy Segni a Geralda Signada z brazílskej Diamantiny. Viac pozri EMÍLIA HRABOVEC: *Slovensko a Svätá stolica v kontexte vatikánskej východnej politiky (1962 – 1989)*, s. 190.

⁸⁷ Archivio Segreto Vaticano, Concilio Vaticano II, busta 135, De ecclesia in mundo. Petitió de comunismo, 29. septembra 1965.

⁸⁸ Za preklad petície z latinčiny do slovenčiny ďakujem Doc. ThDr. Mariánovi Čižmárovi, PhD.

Epilóg

K oprášeniu úvah o postoji Cirkvi ku komunizmu na Druhom vatikánskom koncile ma povzbudil spišský biskup (apoštolský administrátor) Ján Kuboš, ktorý sa kriticky vyjadril o súčasnej pandemickej situácii a obmedzeniach súvisiacich so súčasnou koronakrízou:

*Zavríme kostoly, poriešime tým pandémiu. Kostoly boli zatvorené a dennodenne pribúdali tisícky nakazených.*⁸⁹

Aj za komunistov sme mali občanov druhej kategórie, aj za ich vlády sa cestovať na Západ dalo len veľmi ťažko. V súčasnej kovidovej zdravotníckej diktatúre je to ako? Aký je postoj Cirkvi ku kovidovej diktatúre? Vo svete, v Ríme i doma, v našej Cirkvi?

O tom možno niekto napíše o tridsať rokov, ako Cirkev v dvadsiatom roku 21. storočia dala štátu kľúče od kostolov...

⁸⁹ Biskup Ján Kuboš: Homília na Mariánskej hore v Levoči 4. júla 2021 vysielaná v televízii RTVS a v Rádiu Lumen.

linea recta brevissima – priamo najbližšie k pravde

V edícii vyšli:

1. Milan S. Ďurica: *Odkedy sme Slováci?* 36 strán
2. František Vnuk: *Polemický pohľad na Dejiny Katolíckej cirkvi* 40 strán
3. Milan S. Ďurica: *Kedy sme vstúpili do dejín?* 40 strán
4. Milan S. Ďurica: *Nacionalizmus alebo národné povedomie?* 36 strán
5. Milan S. Ďurica: *Priblížiť sa k pravde Kritický pohľad na Stanovisko Historického ústavu SAV k mojej knihe Dejiny Slovenska a Slovákov* 210 strán
6. Milan S. Ďurica: *Moravskí Slováci a cyrilo-metodovské dedičstvo* 36 strán
7. Milan S. Ďurica: *Jozef Tiso v očiach neslovenských autorov* 36 strán
8. Milan S. Ďurica: *Slovenská republika a jej vzťah k Svätej stolici (1939 – 1940)* 92 strán
9. Milan S. Ďurica: *Slobodní muráři včera a dnes* 50 strán
10. Milan S. Ďurica: *T. G. Masaryk a jeho vzťah k Slovákom* 50 strán
11. Milan S. Ďurica: *Čo ohrozuje našu štátnosť?* 46 strán
12. Milan S. Ďurica: *Edvard Beneš a jeho vzťah k Slovákom* 56 strán
13. Milan S. Ďurica: *Židia zo Slovenska* 40 strán
14. Milan S. Ďurica: *Slováci a Sedembolestná* 56 strán
15. Milan S. Ďurica: *Jozef Tiso a Židia* 236 strán

16. **Milan S. Ďurica:** *Vzťahy medzi Slovákami a Čechmi* 60 strán
17. **Július Krempaský:** *Vedecký chodník k Bohu* 62 strán
18. **Ján Ch. Korec:** *Démonizmus v živote a literatúre* 34 strán
19. **Milan S. Ďurica:** *Slovenský národný odpor proti nacizmu* 46 strán
20. **Hans Keller:** *Slovenská republika 1939 – 1945 podľa očitého svedka, švajčiarskeho diplomata* 64 strán
21. **Konštantín Čulen:** *Zločin vo fundamente* 48 strán
22. **Milan S. Ďurica:** *Slovenské dejiny a ich historiografia* 44 strán
23. **Milan S. Ďurica:** *Národná identita a jej historický profil v slovenskej spoločnosti* 56 strán
24. **Milan S. Ďurica:** *Ohrozenie kresťanstva v súčasnej politickej situácii* 48 strán
25. **Milan S. Ďurica:** *Súčasná slovenská historiografia* 64 strán
26. **Milan S. Ďurica:** *Ferdinand Ďurčanský a jeho vzťah k Hitlerovmu Nemecku* 28 strán
27. **Milan S. Ďurica:** *O pôvode a dejoch Slovákov* 44 strán
28. **Július Stano:** *Osudné dni marca 1939* 44 strán
29. **Milan S. Ďurica:** *Slovenská štátnosť v dejinách a dnes* 44 strán
30. **Milan S. Ďurica:** *Dvadsať rokov Slovenskej republiky* 60 strán
31. **Milan S. Ďurica:** *Priblížiť sa k pravde Ideologické tézy a historické fakty* 256 strán

32. Milan S. Ďurica: *Slovenská politika 1938 – 1939 vo svetle Tisovej náuky o štáte* 44 strán
33. Milan S. Ďurica: *Sv. Konštantín a Metod Dielo a dedičstvo u Slovákov* 58 strán
34. Milan S. Ďurica: *Jozef Tiso a Vatikán* 112 strán
35. Emília Hrabovec: *Andrej Hlinka a slovenskí katolíci očami Svätej stolice 1918 – 1927* 128 strán
36. Milan S. Ďurica: *Slovenská republika 1939 – 1945 Vznik a trvanie prvého slovenského štátu 20. storočia* 96 strán
37. Milan S. Ďurica: *Sv. Ján Bosco na Slovensku* 80 strán
38. František Vnuk: *Židia na Slovensku v rokoch 1938 – 1948* 86 strán
39. Milan S. Ďurica: *Hlinkova slovenská ľudová strana v hodnotení nemeckých diplomatov a tajných agentov 1938 – 1945* 44 strán
40. Milan S. Ďurica: *Slobodní muráři včera a dnes. 2. vyd.* 44 strán
41. Davide Righi: *Islam a kresťanstvo* 40 strán
42. Ján Ch. Korec: *Kríž vo svetle pravdy* 136 strán
43. Emília Hrabovec: *Kríza Európy očami Jána Pavla II. a Benedikta XVI.* 48 strán
44. Ján Košiar: *Štyridsať rokov Slovenskej cirkevnej provincie* 40 strán
45. Jozef M. Rydlo: *Milan Stanislav Ďurica Muž, ktorý vrátil Slovákom ich národné dejiny* 104 strán
46. František Vnuk: *Dr. Jozef Tiso – prvý prezident Slovenskej republiky* 56 strán

47. **Martin Lacko:** *Michal Bubnič, rožňavský biskup a mučeník (1877 – 1945)* 48 strán
48. **Jozef M. Rydlo:** *Biskup Pavol Hnilica SJ a slovenský exil* 32 strán
49. **Jozef M. Rydlo:** *Osudy „otca modernej slovenčiny“ Henricha Bartka v dobrovoľnom vyhnanstve* 43 strán

JÁN KOŠIAR

Druhý vatikánsky koncil. *Ostpolitik* a komunizmus

Vydal LÚČ, vydavateľské družstvo, Bratislava, v roku 2021
ako svoju 1197. publikáciu,

v edícii *linea recta brevissima* ako 50. publikáciu.

Jazyková úprava Eva Šichtová

Sadzba Ján Košiar

Prvé vydanie. 64 strán.

Knihy z vydavateľstva LÚČ si môžete objednať:

predaj@luc.sk • www.luc.sk

tel.: 02/6042 1237 • 041/516 6242

ISBN 978-80-8179-197-0

LINEA RECTA BREVISSIMA

priamo najbližšie k pravde

50

*Ústav dejín kresťanstva na Slovensku
v spolupráci s vydavateľstvom LÚČ
v edícii LINEA RECTA BREVISSIMA predkladajú
záujemcom stručnou, ale vedecky dokumentovanou formou
menej známe, kontroverzné, zamlčované a neraz falšované
historické témy a ich účelovo podmienené interpretácie,
ktoré sa odrážajú v súčasnom myslení mnohých
a podmieňujú spoločenské dianie v našom národe a štáte.*

*Naším zámerom je priblížiť sa k historickej pravde.
Lebo len pravda naozaj oslobodzuje.*

- 40. Slobodní murári včera a dnes
- 41. Islam a kresťanstvo • 42. Kríž vo svetle pravdy 43. Kríza Európy očami Jána Pavla II. a Benedikta XVI.
- 44. Štyridsať rokov slovenskej cirkevnej provincie
- 45. Milan Stanislav Ďurica – muž, ktorý vrátil Slovákom ich národné dejiny
- 46. Dr. Jozef Tiso – prvý prezident Slovenskej republiky
- 47. Michal Bubnič – rožňavský biskup a mučeník (1877 – 1945)
- 48. Biskup Pavol Hnilica SJ a slovenský exil
- 49. Osudy „otca modernej slovenčiny“ Henricha Bartka v dobrovoľnom vyhnanstve

ISBN 978-80-8179-197-0

